

"AKI HISZ BENNEM, HA MEGHAL IS ÉL..."

"mindenki, aki él és hisz énbenem,
soha meg nem hal" (Jn 11, 25-26).

(Élet - halál - örök/élet)

"Minden betegség a lélekből fakad
minthogy a testet a lélek kormányozza.
Ezért hát a lelket kell meggyógyítani,
s a test majd alkalmazkodik,
akár tetszik neki, akár nem..."

Nikosz Kazantzakis

Ez a kis vers nemcsak az egyén állapotára, hanem a jelenkori általános világhelyzetre /is/ vonatkozik. Az individualizmus és a túlzó anyagiasság, mérhetetlen hatalomvágy csapdáiban vergődő beteg emberiség az ezredfordulóra elvesztette az Isteni Gondviselésbe vetett (hosszú évszázadokon át szilárd!) hitét és biztonságtudatát, hogy Isten kezében van a Történelem. S ezzel a reményét is, hogy az ÚR által kijelölt /evangéliumi/ ösvényen haladva megvalósíthatja itt e Földön Isten Országát, azaz a Szeretet - Béke - Biztonság - az általános, viszonylagos jólét és a Szabadság Birodalmát. Fel kellett ismernie, hogy a bűnös földi viszonyok között ez ábránd csupán, hiszen itt az Isten ellen fellázadt Lucifer /a fény-hozó!/ hamis ígéreteivel csalogatja-csábítja-áltatja, végül csapdába csalja híveit. Jézus határozottan kijelentette: "Az én Országom nem e világból való". Azaz nem egy világias "földi Paradicsom"-ról kell álmodoznunk, hanem (az Istenbe vetett szilárd Hit s az Ő parancsainak követése által) meg kell változtatnunk egész élet- és gondolkodásmódunkat, hogy földi /ideiglenes/ otthonunkban ellenségeskedés, gyűlölködés és álszent hazugságok nélkül élhessünk. El kell fogadnunk (és komolyan vennünk), hogy mindannyian Isten gyermekei - azaz egymás *testvérei* - vagyunk (nemzeti - családi - társadalmi gyökereink különbözősége ellenére); ne a testvérgyilkos Káin útján járjunk hát (amely az önpusztításhoz vezet), hanem Jézus, az Istenember IGÉIT követve, az Ő nyomdokain haladva magunkban keressük Isten Országát: a belső békességet, amelyet másokra is átsugározhatunk.

Hiszen Jézus világosan kinyilatkoztatta: "Én vagyok az Életnek kenyere. /.../ Ez az a kenyér, amely a Mennyből szállt alá, hogy az ember egyék belőle, és meg ne haljon. /.../ Ha valaki eszik ebből a kenyérből, örökké él. Az a kenyér, amelyet én adok, az én testem, amelyet odaadok majd a világ életéért" (Jn 6, 48-51). "Aki az Istentől van, hallja az Isten beszédeit. Ti azért nem halljátok, mert nem vagytok Istentől való" - mondja az őt támadó farizeusoknak (Jn 8, 47). S ha mégsem ŐT követjük? - elpusztítjuk a nekünk adatott gyönyörű lakóhelyünket: a Földet, az Isten által teremtett csodálatos természeti világot (s benne önmagunkat is). Isten élet-szabályozó parancsolatait (és főként Jézus Szeretet-parancsát) kell/ene/ megtartanunk (azaz meg kell/ene/ térnünk), hogy ne romboljuk szét felelőtlenül mindazt, amit már felépítettünk, és

ne pusztítsuk folyamatosan a Természetet; harmóniában éljünk egymással, gondozva-kímélve bolygónkat, a Földet, amely /jelenbeli/ lakóhelyünk.

Ma már világosan látszik: a francia forradalmat, majd a Napóleon bukását követő időszak (a XIX.-XX. század) minden technikai-gazdasági fejlődésével s a polgári társadalmi átalakulást sürgető forradalmaival egyetemben Lucifer uralma alatt állt (képletesen szólva); aki amolyan evilági "fényhozóként" a 'haladás' apostolának tűnt sok kiváló tudós, történet-filozófiai rendszeralkotó szemében /is/. Kant az erkölcsi imperatívusz által remélte a világ megvált/ozta/tását; Hegel a Világszellem győzelme felé haladó emberiség útját vázolta fel. Nyomukban Fichte, Feuerbach, majd Marx materialista alapra helyezte a történelem menetét; s elültették az utókorban a /csábító/ hitet, hogy már itt, a Földön meg lehet teremteni (akár forradalmi erőszak útján) a Szabadság - Testvériség - Egyenlőség Birodalmát. Lenin pedig a századfordulón kiadta az új jelszót: "Világ Proletárjai, egyesüljetek!" (azaz keljetek fel és - a francia forradalom mintáját követve - gyilkoljatok minden erkölcsi megfontolás nélkül!). A társadalmi - technikai fejlődés illúziója által megtévesztett emberiség mára már messzire távolodott Teremtőjétől s a Jézus által meghirdetett Szeretet-parancstól; sőt a rombolás szellemével áthatva minden más - az együttélést szabályozó - erkölcsi parancstól is. A kialakuló polgári társadalom létmódja és szinte természetes állapota egyre inkább a BŰN lett, mind magánemberi, mind társadalmi síkon: az EGO érdekeinek és jogainak mérhetetlen felduzzasztása a leigázott, elnyomorodó társadalmi rétegek szociológiai helyzetének, életfeltételeinek (egyre erőteljesebb) csonkítása árán. Az emberiség vezérlő elve - amint azt Nietzsche már a XIX. század derekán felismerte - "a Hatalomra törő Akarat" lett; amely - az önérvényesítés törvénye szerint - a XX. században pusztító háborúkkal, népiirtásokkal, a bolsevizmus és a fasizmus tömeggyilkos eszméivel fertőzte meg a társadalmat, földig rombolva a 2000 éves keresztény gondolkodásmódot és kultúrát.

A 'haladás' eszméje ugyan valóban áthatotta a XX. században egész Amerikát és Európát (sőt bizonyos értelemben az ázsiai népeket is), a "fejlődés" célját egy "emberre szabott", "emberséges", sőt "igazságos" világ megteremtésében látva (amit egyre inkább ISTEN trónfosztásával próbált megvalósítani). A két világháború során, a bolsevizmus és a fasizmus "emberirtó" - "népiirtó" eszméinek tombolása idején azonban az emberiségnek szembe kellett néznie azzal, hová vezettek a nagy történet- és életfilozófiai eszmerendszerek, s milyen mély erkölcsi-szellemi infernóba süllyedtek az azokat megvalósítani próbáló társadalmak. Ez a kettéhasadás (a 'kisvilág', a bensőséges /jó és tiszta/ élet és szemben vele a 'nagyvilág', az érvényesülés és materiális bőség romlott polarizáltságával) fejeződött ki már Goethe Faustjában, aki szó szerint eladta magát az Ördögnek, hogy a nagyvilág minden élvezetéhez, sikeréhez hozzájuthasson, s még lelki Paradicsomát, a Gretchen iránti szerelmét is elárulta. Később csömörrel telten, öregedve megpróbált menekülni választott élet-formájától; de ekkor már a hűséges és tiszta Gretchen halott volt. S míg az ifjú lány az Égbe emelkedett - Faust lelkét diadalmasan elvitte az Ördög.

A XX. századi avantgárd izmusok ezt az eltorzult és a Gonosz erőktől fenyegetett valóságot támadták, leleplezvén annak érték- és szellem-ellenességét, az emberiséget illúzió-világgal áltató, tévutakra vezető destruktivitását. Németh László - egyik legjelentősebb írónk - pedig már a 30-as években feltárta BŰN c. regényében az önző, individuum-centrikus életformák élet- és társadalomromboló következményeit. De, természetesen, a művészet önmagában soha nem képes megváltoztatni "a valóság törvényeit"; legfeljebb csupán néhány embert tud ráébreszteni a hamis utak veszélyeire s az irányváltás fontosságára. Így Európa fékevesztetten rohant a "vesztébe"; s valójában mindmáig nem eszmélt rá, hogy azóta is az individualizmus "ördögi köreiben" forog. Egyetlen kivezető útja lehetne az új s újabb háborúk útvesztőjéből (a pokolbeli labirintusból), ha keresztény gyökereihez visszatálna.

IRÁNY-KERESŐK:

Az illuzórikus történelemszemléletet mintegy szertefosztatni akarván, már a XIX. század derekán - pontosan az Európán 1848/49-ben végigsöprő /polgári/ forradalmi hullám időszakában - egy (akkor még fiatal) keresztény dán filozófus, Søren KIERKEGAARD felemelte szavát az "elvallástalanodás" ellen *A halálos betegség* c. munkájában (Sygdommen til Døden, Koppenhága, 1849. - magánkiadás; magyarul: Göncöl K. 1993; ford. Rácz Péter). A szerző "az erkölcsnemesítés és ébresztés jegyében", ANTI-CLIMACUS álnéven írta "pszichológiai fejtegetéseit", azzal a felelősségtudattal és reménnyel, hogy a történelem hamis irányát netán még időben meg lehet változtatni; nehogy saját pusztulásába rohanjon 'göggös tudatlanságában' az emberiség. S mivel az emberiség egyedekből áll, a *személyes* felelősség fontosságát hangsúlyozta az "iránykeresés" vonatkozásában. "A keresztény heroizmus - írja Előszavában - abban rejlik, hogy az ember egészen önmaga mer lenni: az a bizonyos egyedi ember, aki egyedül áll Isten színe előtt, egyedül ebben a borzasztó nagy erőfeszítésben és felelősségben; az azonban nem keresztény heroizmus, ha /.../ eljártsszuk a világtörténelem csodálatának játékát".

Könyvével Kirkegaard arra próbálta felhívni a figyelmet, hogy az ember/iség/ általános elnyomorodásából (a szenvedés - szerencsétlenség - anyagi nyomorúság - gond és bánat infernójából) kivezető utat nem a társadalmi formációk változtatgatásával, hanem az emberi szellem 'gyógyításával' kell keresnünk; mert az ember/iség/ - Istentől való eltávolodása miatt - beteg. "A halálos betegség a kétségbeesés - a szellem, az ÉN betegsége", amelynek három formája lehetséges: 1. "kétségbeesetten nem vagyunk tudatában annak, hogy van ÉNünk; 2. "kétségbeesetten nem akarunk önmagunk lenni" /azaz látszatvilágot építünk magunk köré, az 'elvárásoknak' próbálunk megfelelni, nem pedig önmagunk benső, isteni értékrendjének/; 3. avagy "kétségbeesetten próbálunk önmagunk lenni", de nem tudunk, éppen a gátló 'megfelelni akarás' folytán. Márpedig az ÉNnek "vagy önmagát kell létrehozni, vagy másvalaki hozza létre őt" (s akkor alárendelt szerepre van kárhozzátva). Így alakul ki a *függőségek sorozata*, amely az ÉN-t megfosztja benső identitásától ("isteni" lényének magjától). Ez utóbbi esetben a *kétségbeesés arra ösztönzi az egyént, hogy megkeresse az ÉN-né válás benső forrásait*, s visszatérjen Istenhez - azaz ön-léte "elhívottságához": a hivatásában való kiteljesedéshez.

A kétségbeesés oka, hogy "az ember nincs tudatában annak, hogy szellemként van meghatározva", s ezért ÖRÖK ÉNje van. "Az ÉN csak akkor egészséges és akkor mentes a kétségbeeséstől, ha túllépve kétségbeesésén, áttetszőn Istenben határozza meg önmagát". Azaz ha /f/elismeri, hogy önerejéből képtelen emberi egzisztenciáját kiteljesíteni. Ekkor vagy feloldódik fantáziája által a Végtelenben, s elveszti evilági realitás-érzékét; vagy - beletörődvén végességébe - túlságosan alámerül a földi dolgok világába (tökéletesen megállja helyét a társadalmi, üzleti, sőt akár a családi életben is, csak éppen magasabb Énjét veszíti el: 'kényelmesen, kellemesen' él, míg rá nem döbben 'ürességére' - s akkor kétségbe esik, esetleg öngyilkos lesz). "Rendkívüli hitre van /lenne/ ahhoz szüksége, hogy a Semmi reflexióját kibírja"; épp ezért a kétségbeesés *isteni adomány* is egyben, ha az ÉN ki akar gyógyulni belőle a *hit által*. Aki a világnak (és nem Istennek) kötelezi el önmagát, képtelen önmagává válni, így "szellemi értelemben nincs is ÉNje", mert az csak a *végesség és végtelenség* 2 pólusa közti feszültségben alakulhatna ki.

"Megmenekülni tehát emberileg teljesen lehetetlen - Istennél azonban minden lehetséges". És az egyetlen, ami megment: a *hit küzdelme* eme lehetőség elnyeréséért. A *hívő* - "fejtest ugorva" a lehetőség-kereső küzdelemben, a realitással nem számolva - átéli-átszenvedi saját kudarcát / bukását, megérti és feldolgozza azt, s ISTENre /a Gondviselésre/ bízta magát. Most már teljes hittel kérleli Őt, és bízik benne: Isten megoldja a problémáit és megmenti őt. És akkor - csodák csodája! - az *isteni segítség valóban megérkezik*, "csodálatosan és isteni

módon": *egy másik ember által, vagy a körülmények váratlan megváltozásával* stb. Aki ezt átéli s konkrétan megtapasztalja, annak örök hála ébred szívében: Istennél *valóban minden lehetséges*; ennek felismerésétől egész lénye átszellemül, s az ima éltető oxigénjével táplálkozva felbonthatatlan kapcsolatba /szövetségre/ lép Istennel. Isten /az Atya/ az ima (és a szentségimádás) által folyamatos lehetőséget kínál arra, hogy a Szellem Örök életének áramába bekapcsolódva, tévhiteinket, hamis /esetleg álszent/ nézeteinket felülvizsgálva az Igazság Fényében és értékrendjében /azaz: "megváltottan"/ éljünk már itt a földön. Az, aki nem tud saját kétségbeesett állapotáról és nem eszmél fel, vagyis távol van attól, hogy önmagának mint szellemnek tudatában legyen - az alámerül a vegetatív, élvezeti ösztönéletbe (abban keresve boldogságát), s valójában szellem nélküli /kétségbeesett/ állapotban él.

Kierkegaard könnyed (nem gyűlölködő vagy haragvó) iróniával beszél az ilyen emberről, éljen bár a társadalom legmagasabb szintjén, nyárspolgári jólétben bővelkedve: "túlzottan érzéki ahhoz, hogysem bátorsága lenne megkockáztatni, illetve kibírni", hogy szellemi síkon éljen. "Elképzelése sincs arról, hogy mit jelent szellemnek lenni - hogy az ember "abszolút szellemi" lény is lehet. Hogy "minden ember a test és a lélek *szintézise*, és ennek célja: a *szellemlet*". Ők inkább "saját házuk pincéjében laknak"; mert ott szeretnek lakni, s "elkeserednének, ha valaki azt javasolná nekik, hogy költözzenek az első emeletre, amely üres és rendelkezésükre áll". Nincs tudomásuk arról, hogy eltévelyedtek; de "szellem nélküli /hamis/ biztonságuk mélyén ott lappang a szorongás és kétségbeesés", mert valójában érzik az "Isten nélküli élet" távlatatlanságát. Mert "minden emberi egzisztencia, amely nincs tudatában önmagának mint szellemnek - vagy nem Isten előtt van szellemként önmaga tudatában" (s így "nem Istenben gyökerezik mint áttetsző szellem"), alapvetően kétségbeesett. Csakis az *önszembenezés* - *önismeret* - s az Istenbe vetett mély *hit* ragadhatja ki ebből az állapotából, s üzheti ki lelkéből az összezavarodottságot és a homályos tévhiteket önnön *halálon túli sorsáról*, ami végül is minden embert (még az ateistát is) foglalkoztatja (a halott-kultusz különböző változatai az Ósidők óta élnek, s már a pogány népeknél is megvannak a túlvilági életről alkotott különböző elképzelések).

A *kétségbeesés* Kierkegaard felfogásában "egész lényünket átfogó halálos betegség", amely - főleg az újkorban - Istennel való kapcsolatunk megbomlásával függ össze, s hitünk elbizonytalanodásából, a földi, materiális 'boldogulás' előtérbe kerüléséből fakad. Az újkorban (kb. a XVIII. század derekától) egyre inkább megnövekedtek az individuum szerep-lehetőségei a polgárosuló Európában, s ezzel párhuzamosan az evilági 'érvényesülés' csábító változatai; így az ember a tekintetét egyre kevésbé "Isten Országá" felé emelte, inkább a földi javak (akár súlyos bűnök árán való) megszerzésére összpontosított. Ezért a *kétségbeesés maga is bűn*; mert az ilyen ember nincs tudatában annak, hogy ÖRÖK ÉNje van.

A földi javak elegendő biztonság-tudatot adnak az ilyen embernek, hogy ne akarjon "önmagává válni": beérje az egzisztenciális előmenetellel. Azonban élete végén kétségbeesetten kérdezi: ki is /volt/ ő? Élő-halottnak érzi magát; de ha valamilyen külső véletlen folytán mégis segítséget kap: feléled s ott folytatja, ahol abbahagyta - vagyis *nem változik meg*. Nem volt soha ÉN, és nem lesz azzá; éledgel tovább a közvetlen, "természetes ember" adottságaival - a többieket majmolva ("jó keresztény, vasárnap templomba jár", s lelkipásztora - ha eljön az ideje - "tíz ezüstpénzért átkalauzolja őt az örökkévalóságba", anélkül, hogy valaha is ISTEN ELŐTT ÉN-né vált volna). Az ilyen gyenge, mások után menő ember "kétségbeesetten nem akar /nem tud/ önmaga lenni"; mindig új s újabb ÉN-t kíván magának: arra vágyik, hogy egészen más legyen, mint amilyen adottságai alapján lehet. Végül áldozatul esik romantikus vágyainak, teljesen letér a befelé vezető útról; "kétségbeesetten *nem akar önmaga lenni*", s a külsőségekben realizálja életét (Kierkegaard szerint a kor női magatartására ez jellemző leginkább)..

A másik típus viszont *kétségbeesetten önmaga akar lenni*, akár Istennel dacolva, vele szembe fordulva, bármi áron (Kirkegaard ezt a férfiasság kétségbeesésének nevezi). Ez a típus az önmagában felfedezett ÖRÖK miatt esik kétségbe - azért, hogy a benne rejlő ÖRÖK értékekkel netán visszaél; s bár nagyon közel van az Igazhoz, mégis: nagyon is távol van tőle. Ő tehát, tudatában saját végtelen ÉN-jének, növeli tudatosságát, s dacolva Istennel, mintegy kiszakítja önmagát a felsőbb Hatalom vonzásából, s ÉN-jét olyan konkrét ÉN-né próbálja formálni, amelyet ő elképzel magának. Vagyis *nem Isten formáló Akaratára* bízta önmagát, hanem egy elgondolt ideál-képet akar megvalósítani; saját döntése és választása szerint. "Nem a kapott ÉNben akarja megpillantani a számára kijelölt feladatot /hivatást/, hanem annak segítségével akarja önmagát megteremteni". Semmilyen hatalmat nem ismer el maga fölött; kísérletező módon viszonyul önmagához (hol egyik, hol másik irányba indulva): csupán önmagára, önmaga törekvéseire figyel - olykor megkettőződve, önmaga ellentétére vált (mint nem-ÉN cselekszik). Így végül is kapkodó, "hipotetikus ÉN" lesz belőle - Birodalom nélküli Király; a dialektika törvényének alávétve, mindig szélmalom-harcot vív. S mikor már úgy tűnik, hogy hamarosan elkészül a Vár, egyszer csak magától összeomlik az egész épület. Életét tehát dacról, önfejlésre építette, ahelyett, hogy alázattal elfogadva az ÚR segítségét, az ÖRÖKÉLET "szolgálatába" állította volna.

Van azonban ennek a kétségbeesésnek egy pozitív változata is, amely a *hit*hez vezet: az ÉN-nek az Örökkévaló révén *van bátorsága elveszítenie önmagát*, s rábízta Istenre életét, hogy visszanyerhesse önmagát - de már megváltozott, Istennek átadott ÉN-jével (*metanoia*). Tehetségét, erejét immár abban az irányban bontja ki, amelyre az ÚR hívja őt; többé nem akarja elszakítani ÉN-jét az őt létrehozó erőtlől - s *megtér: fejet hajt* Isten akarata előtt. Ezáltal elnyeri az Örökkévalóságot, a megdicsőülést, az igazi, a Teljes ÉLETet. "A HIT nem egyéb, mint hogy az ÉN azáltal, hogy önmaga, és az is akar lenni, áttetsző módon Istenben alapozza meg magát". "Ami nem hitből van, az BŰN" (Róm 14, 23). "Ez tehát az egész kereszténység szempontjából az egyik legdöntőbb meghatározás; vagyis *a bűn ellentéte nem az erény, hanem a hit*".

Tehát /keresztény szemmel nézve/ a *túlfejtelt*, önmagát a Középpontba állító *individualitás*: BŰN - hangsúlyozza Kirkegaard - mert az többnyire gögös elkülönüléssel, önzéssel, önteltséggel jár. De BŰN a *kisebbrendűségi érzet* miatti önmagába zárkózás, a mások iránti *túlzó alázat, vak engedelmesség* is (mert arra utal, hogy az illetőnek nincs szilárd Istenkapcsolata, nem bíz a Gondviselésben - vagyis nincs valódi hite). *E két szélsőségből fakad a parancsolatok elleni vétségek zöme*, amelyek aztán eltorzítják az adott ember egész lelkivilágát, életszemléletét. Aki *megbánja* bűneit s bocsánatot kér Istentől, embertársaitól, azaz megtér és *végérvényesen megváltozik*: a továbbiakban hitben, benső békében s biztonságban él - annak örök élete van ("Aki hisz bennem, ha meghal is él"). A *modern ember* legnagyobb dilemmája, hogy nem képes individualitásán felülkerekedni - így nehezen talál el Istenhez: *a benne élő, személyes Istennel* nem tud kapcsolatba lépni.

Kirkegaard a görögség bűn-fogalmát is szemügyre veszi (Szókratész: a bűn - tudatlanság; vagyis az, ha az ember nincs tudatában tette súlyának, s nem tudja / nem érti, mi a helyes és mi nem, akkor a legsúlyosabb bűnöket is elköveti anélkül, hogy ráébredne: mit tett). Csakhogy az akarat szerepét nem lehet elhagyni - véli Kirkegaard; mert tette elkövetésére az akarat sarkallja az embert, aki annak ellenére is megcselekszi a rosszat, ha tudja, hogy az nem helyes. Akinek viszont *erős hite* van és Isten előtt áll - az nem követi el. "Keresztény felfogás szerint tehát *a bűn az akaratban* van, és nem a tudásban / nemtudásban - vélekedik - és az akaratnak ez a romlottsága túlmegegy az egyes ember tudatán. /.../ Isten kinyilatkoztatására van ahhoz szükség, hogy a bűn mibenlétéről és mélységéről elgondolkodhassunk, hiszen mindannyian eredendően távol vagyunk a Tökéletességtől - vagyis bűnösök vagyunk. A kereszténység azonban a megbánás - vezeklés - bűnbocsánat által képes a bűnt 'eltüntetni', megsemmisíteni, "mintha az a tengerbe veszett volna"; és tiszta lappal újrazekedhetünk. Ebben rejlik a kereszténység nagy paradoxona: ha nem történik a bűnös lelkében *gyökeres változás*,

akkor valójában nem töröltetnek el bűnei, s ő egyre inkább a *bűnösség állapotában* él, azaz szellem nélkül, Istentől távol. Sok keresztény (vagy inkább csak 'megkeresztelt ember') él így, mocsaras talajon; pedig "senki nem születik szellem nélkül"; s ezek "a szellemnélküliséget viszik magukkal a halálba mint az élettől kicsikart egyetlen zsákmányukat"; tehát ez *saját* vétkük, s nem kereszténységükből fakad, hanem éppen a kereszténységgel való visszaélésüket jelzi. "A legtöbb ember élete - keresztényi értelemben - olyannyira szellem/telen (vagyis: szellem nélküli), hogy szigorúan keresztényi értelemben még bűnnek sem lehet nevezni": úgy élnek, mint a pogányok.

Ez volt tehát a helyzet a XIX. század derekán. Kierkegaard kereszténység-kritikája egyre élesebben irányult a "látszat-keresztények" ellen, akik valósággal megszenstelenítik a kinyilatkoztatásra épülő eredeti keresztény tanítást; s az evangéliumok szellemiségét mintegy megtagadva, *anti-krisztianus* módon élnek. Álnéven írt több, heroikusan küzdő művét (*Anti-Climacus: Bevezetés a kereszténységbe, Félelem és reszketés, Vagy - vagy* stb.) sokan egyház-ellenesnek vélték, holott ő csak az igazi *evangéliumi szellemiség* elszánt /és szigorú/ *védelmezője* volt. A XX. századi keresztény filozófusok /"új-teológusok"/ sokat merítettek műveiből: egymásnak átadva a stafétabotot, próbálták a keresztény gondolkodásmódot "megreformálni", eredeti szellemi alapjához visszavezetni. Kierkegaard vallotta: "aki a kétségbeesés betegségében szenved, közelebb van a gyógyuláshoz, mint aki nem is tud erről a betegségről. Egészsége érdekében az embernek tudata legmagasabb fokát kell elérnie, hogy realizálja: az *ember szellem, és Isten előtt létezik*".

+

MIQUEL de UNAMUNO /sz. 1864/, a XIX/XX. század fordulójának jelentős spanyol teológus-filozófusa 1913-ban - tehát az I. világháború kirobbanása előtt! - megjelent könyvében (*A tragikus életérzés*) figyelmeztet arra, hogy "aki beletörődik a bűnös viszonyokba, s azoknak aláveti magát - maga is bűnös". A tragikus életérzés alapja az Istentől való elszakadtság állapota, az elveszettség, hit-nélküliség; ezért "*a bűnös világ elleni lázadás: szent*" (ezt látjuk a mi Adynknál is: "szent lázadások, vágyak, ifjú hitek örökös urának maradni" csak annak adatik meg, "aki véres, igaz életű"). Aki beletörődik a bűnös viszonyokba - az segít fenntartani a Rosszat; ezért bűnös, legalábbis "bűnsegéd". (Ahogy Babits írja: "Vétkesek közt cinkos, aki néma"). Az *élő* Istenhez eljutni csakis a szent lázadás, a szeretet és a szenvedés útján lehet; ésszel megismerni Őt lehetetlen: az ész inkább eltávolít Tőle. Mert Isten "nem az ésszerűre" épülő fogalom, hanem *szeretet-valóság*. Először tehát sóvárognunk kell utána, érezni a hiányát; s ha már megszerettük Őt, az után lehet csak megismerni. Ha meg akarjuk határozni, definiálni Isten 'mibenlétét' - eltűnik szemünk elől, s megjelenik a Semmi; vagyis: racionális gondolkodással megöljük Őt. Hiszen bizonyítani nem lehet sem létét, sem nemlétét.

Ezért mondhatta Nietzsche a "haladás" illúziójában tetszelgő XIX. század alkonyán: "Isten meghalt - a gonosz ember megölte Őt" (tudniillik a szívében). Ennek nyomán képzelte aztán a XX. század embere azt, hogy Isten "elhagyta őt" - ezért neki magának kell alakítania (természetesen *evilági* síkon, forradalmak útján) a történelmet. Az önkényes világ-alakító program csak vérontást, százszoros szenvedést és nyomorúságot hozott az egész emberiségnek. "Aki tagadják Istent, elkeseredésükben tagadják - mert nem találják Őt a szívében" - vélekedik Unamuno. - Sokakban viszont éppen ez a mardosó Hiány ébreszti fel a vágyat, hogy megkeressék Őt. "Isten mindnyájunkban (minden élőlényben!) benne él, s mi Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk. Isten minden egyes emberben olyan, amilyennek az egyes ember érzi és szereti Őt".

Tehát "Isten, aki a SZERETET, bennünk él - mint a Szeretet Atyja s egyben a Szeretet Fia" - szögezi le a neves filozófus. Szerinte ugyanis Isten és ember kölcsönösen alakítja - alkotja egymást: Isten az emberben nyilvánítja ki önmagát, az ember pedig Istenben jön létre. Ha

mindenki a maga módján képzei el magának Istent, az iránta való szeretettől hajtva - s ha Isten is a maga módján alkotja meg magát mindegyikünk számára, akkor "máris létezik egy közösségi, társadalmi, emberi Isten"-kép. Hiszen "Isten a közösségben létezik, és a közösségben nyilatkozik meg" - mint a leggazdagabb és *legszemélyesebb* emberi fogalom. "A *szívbéli* vagy átértzett *Isten* az élők, az ÉLET Istene: maga a megszemélyesített Világegyetem, a *Világegyetem Tudata*": "egyetemes és személyes egyszerre", s "felölel és fenntart minden más tudatot" (az emberinél alacsonyabb és magasabb szintűeket is). Az '*isteniség*' tehát minden élőlényben benne van; a mi személyes tudatunkban is. De "az emberi sors igazi mélységeiről csak a művészet és a vallás tud hitelesen szólni" - nem pedig a ráció.

A spanyol Unamuno tehát a "személyes Isten"- fogalomban gondolkodik; és fontosnak tartja, hogy az egyházi közösségen belül ki-ki a *személyes hit* teljességével és felelősségével vállalja a sorsközösséget Jézussal és a megalázott emberiséggel; az egyre erőteljesebben megnyilatkozó hatalmi-hódítói törekvésekkel (a "hatalomra törő Akarat" túlburjánzásával) szemben. "Ez az az Isten, aki veled és benned él: veled együtt született meg, akkor volt gyermek, amikor te is gyermek voltál /.../ és akkor foszlik szét, amikor te magad is szétfoszlasz, és Ő a folyamatosság elve a te életedben. /.../ Ha te hiszel Istenben, Isten is hisz benned, és azáltal, hogy hisz benned, szüntelenül alkot téged. Mert lényegében nem vagy más te, mint Isten egyik gondolata; csak hogy élő gondolat vagy - az egyetemes TUDAT-ISTEN gondolata vagy; és az Ő közösségén kívül semmi sem vagy".

Ebből a felismerésből kiindulva azt a következtetést vonja le Unamuno, hogy "*ha örök az emberiség lelke, ha örök a közös emberi tudat, ha létezik a Világegyetem Tudata és örök ez a tudat, akkor miért ne lenne örök a mi egyéni tudatunk is?*" - "Az önmagát ismerő, szerető és érző tudat - isteni tudat!" Éhezni és szomjazni Isten Igéjére, hinni Istenben, átérezni a hiányát és az Őrt nélküle; akarni, hogy létezzen Isten - ez annyi, mint arra sóvárogni, hogy *legyen*. S ezt a sóvárgást tenni meg tevékenységünk legbenső mozgatórugójává; sóvárogni mindarra, ami örök: Istenre, az Örökkévalóságra - ez a személyes, kiküzdött HIT alapja, talpköve; s ebből születik meg a REMÉNY - mint a hit 'jutalma'. A hitből és a reményből pedig a SZERETET, a szenvedőkkel való együttérzés, ami az istenszeretben gyökerezik. Akiben nincs igazi Szeretet, az közönyös: nem hisz, és nem remél. Hanem racionálisan, netán ironikusan szemléli a világot, s benne az ember küzdelmét egy mélyebb, igazabb és igazságosabb valóságért.

"A bennünket szerető Isten azáltal nyilatkozik meg nekünk, hogy 'szenved', s hogy mi is 'szenvedünk' (*együťtszenvedűnk*) vele - hangsúlyozza Unamuno. - Szüksége van a szeretetűnkre, ezért "megajándékoz bennűket végtelen szeretetével", s *szenvedéseink által megtisztít bennűket*. Aki *nem képes* a szenvedésre, vagy *nem vállalja* az *egyűťtszenvedést* /Istennel és embertársaival/, az a szeretetre se képes; s végűl kihal belűle a hit és a remény. Közűnyűs lesz, elkűrgesedik. A *fájdalom* (amiatt, hogy az élet olyan, amilyen: az isteni létűl eltávűlodott) az *Élet szűbstanciája*: általa válik *szeműllyé* /szeműlyiséggű/ az ember, s ez egyesűti őt a többiekkel, testvéreivel is. - "Ez az egyetemes vagy isteni vér, amely mindnyájűnkön átáramlik"; ezáltal eszműlűnk őnmagűnkra, ebben alakűl ki /őn/tudatűnk s ebben tárűl fel az igazi szeretet, részvét, segítűkészség stb. - azaz: *erűnyeink*. Az anyag korlátozza ugyan a szellemet, de a szellem áltűl gyűzűnk az anyagon! - s *ha hiszűnk benne*: halálűnk után a szelleműnk /tudatűnk/ továbbűl az Örökkévalóságbűn (i.m. 160-170.o.).

Az isteni erűnyek /HIT - REMÉNY - SZERETET/ szűlűrdűn megtartjűk tehát az embert az igaz úton - ezért fontos, hogy ne veszűtsűk el a vallással, a vallási közösséggűl a kapcsolatűnkűt, és ne pusztűn individuális érdekeink vezérűljenek utűnkűn. A közösségbűl 'kiesűve', attűl elkűlűnűlűve elveszűtűjűk a belsű kontrollt s a mäsok szenvedése, nehéz élethelyzete irűnti érzékenységet - közűmbűsen szemlűljűk testvéreink küzdelmeit; s végűl a segítűkészség helyett az őnzés és a távűlságtartás erűsűdik fel bennűnk. A magánybűa zárkűzűs eltorzűtűja egész életszemlűletűnkűt, műgnem szűvűnk is megkeműnyedik. Aki viszont eleven kapcsolatbűn él

/hit/testvéreivel s osztozik sorsukban, távoltartva magát a világius élet felelőtlenségétől, az egymást eltipró érdekharcoktól, az meg tudja őrizni testi-lelki tisztaságát, belső integritását: erényes, hamisságtól, képmutatástól mentes ÉNjét.. A közösségi élet segíti a hitben való állhatatos kitartásában, a liturgia és az eucharisztia lángja és boldogsága beemeli őt egy magasabb /égi/ világba, szíve kinyílik és megtelik szeretettel társai iránt, és egyre inkább sóvárog a mennyei Élet boldogságára. Vagyis *megtér*: átalakul benső élete (metanoia). Mint ahogyan Jézus Nikodémust, a zsidók egyik hívő főemberét figyelmeztette: "Bizony, bizony mondom neked: ha valaki újonnan nem születik, nem láthatja meg az Isten Országát" (Jn 3, 3). És Nikodémus megtért, arimateai Józseffel együtt; s Jézus - feltámadása után - meg is jelent előttük. "Zárt ajtókon keresztül, a késő esti órákban léptem be hozzájuk" - ahogyan az utolsó vacsora termébe már korábban tanítványaihoz is belépett, megörvendeztetve őket. "Ne féljete - szólt a Feltámadott - mert azért jöttem, hogy titeket megvigasztaljak szomorúságotokban. Köszönöm nektek szeretetszolgálatokat, amit holttestemnek nyújtottatok - hogy bebalzsamoztatok és tiszteletteljesen eltemettetek. Megmondtam nekik mindazt, amit üdvözülésükért tenniük kell; s hogy egyáltalán nem szabad félniük. Mutakozzanak nyíltan tanítványaimnak - én mindig meg fogom őket védeni. Sok mindenre tanítottam őket; s később ők tökéletesen megvalósították, amit nekik mondtam". Jézus, miután mindketten elismerték őt "Isten igazi Fiaként és a megígért Messiásként", eltűnt szemük elől. "Megerősödvé és a feltámadásomba vetett hitükben megszilárdulva hagytam el őket" (v.ö: *Baij Mária Cecilia* szentbenedekrendi apátnő magánkinyilatkoztatásai: JÉZUS *benső élete*; PAX Kiadó; 1944. jun. - Josephus Episcopus: "Ez a mű segít nekünk a Szentírás mélyebb megértésében).

Ezzel a reménnyel teli szemlélettel indul/hatott/volna/ útjára a XX. század emberisége - de sajnos, épp az ellenkező irányba tartott. Már 1914-ben kirobbant az I. világháború; s megcáfolt, meggyalázott minden elképzelést az emberiség "szellemi emelkedését" illetően (kivéve a technikai fejlődést, elősegítve a Gonosz térhódítását). A Sátán /mint metafizikai szimbólum/ mindenben a Természetfeletti Isteni Jóság és Szeretet ellenpólusa, a Hazugság Atyja, minden Érték lerombolója, megkísérelte elpusztítani mindazt, amit Isten a Teremtés által létrehozott. Uralma alá próbálta vonni a világot: folyamatos, új s újabb támadásai folytán a XX. század derekára (az orosz bolsevizmus győzelme 1917-ben, majd azt követően a sztálinizmus rémuralma; a 30-as években a német fasizmus térhódítása, a II. világ-háború és a holokauszt, a tudatos népirtás borzalmai következtében) teljesen szétszilárdott az egész európai kontinens élet-berendezkedése, az emberek életformája. A diktatórikus társadalmi rend különböző változataival az Ős-Gonosz megpróbálta szellemileg-lelkileg is leigázni, rabszolgájává tenni a hatalmi struktúráknak teljes mértékben kiszolgáltatott, keresztény gyökereitől megfosztott európai népességet. Hogy végül kudarcot vallott, az nem utolsósorban az Egyház kemény szembenállásán, evangéliumi hűségén és szellemiségén, a mártíromságot is vállaló papjai bátorságán és elkötelezettségén múlt.

Istent megtagadva tehát tévútra jutott az emberiség; még most is az elvadult, sötét erdőben tévelyeg. S bár a kereszténység magasra tartja az útjelző fáklyát - a *bálványimádó* (a Pénz - Hatalom - Érvényesülés stb. bűvöletében élő) *tömeg* egyre inkább a *Lucifer-i hamis Fénytől* /a technikai 'haladás' illúziójától/ elkápráztatva várja életminősége javulását és a "jóléti társadalom" megvalósulását. Az Egyetemes Egyház a háborúk borzalmas pusztítását megtapasztalva, látva a hit nélküli lelkek kiégését, felemelte /felemeli/ szavát a keresztény életértékek védelmében, s utat nyitott a megújulás, a szellemi-lelki regenerálódás felé.

+

I.

VISSZA a GYÖKEREKHEZ

"Az ÖRÖM: belülről fakadó Forrás;
a belső NAP ajándéka. Nem múlandó;
nem megvásárolható; kívülről nem lehet
megszerezni. Az öröm útja: a szív útja.
Az, amikor valaki megtalálja a
középpontját"
/H.Boulad/

A II. Vatikáni Ökumenikus Zsinat (amelyet a már nagybeteg XXIII. János pápa 1962 októberében hívott össze; majd az ő halála után /1963-ban/ VI. Pál pápa folytatta és vezette tovább, egészen 1965-ig ülésvezve) megkísérelte a katolikus vallás ősi gyökereinek /újra/feltárásával, tudatosításával az Egyház XX. században megtépzott tekintélyét helyreállítani; irányt mutatva a megújulás felé. A világ minden országából összehívott több mint 2000 püspök vett részt rajta - köztük néger, indiaiak, koreaiak, japánok stb. is. Tehát a teljes Világegyház képviselve volt szakteológusaival együtt; sőt a nem-katolikus keresztény felekezetek küldöttei is jelen voltak, megfigyelőként, szavazati jog nélkül. A középpontban természetesen a *szentírás-központú katolicizmus* kérdésköre állt; hiszen mind a keleti, mind a nyugati egyház a Kinyilatkoztatás szellemiségét tekintette az alapnak a hosszú évszázadok liturgikus vitái ellenére is. Így hát a *közös alapelveken* nyugszik az Egyház potenciális újraegységesítése; a felekezetek, a különböző népek - nemzetek vallásgyakorlata fölötti Egység újjáteremtése. Ennek megfelelően alakultak ki a tematikus körök, s épült fel végül a Zsinat által megszavazott s a végső lezáráskor /1968-ban/ kihirdetett négy konstitúció, a különféle határozatokkal és nyilatkozatokkal egyetemben.

A megbeszélések, viták központi kérdéskörei a következők voltak: 1. Isten a *megtestesülésben* adta tudtunkra szent Akaratát: "hogyan Jézus Krisztus, a megtestesült IGE által az embereknek *szabad útjuk* legyen az *Atyához*, és az isteni természetben részesüljenek" (*Dei Verbum* 2); - 2. "Krisztus *feltámadt*, halálával *legyőzte a halált*, és Élettel ajándékozott meg bennünket, hogy mint fiak a Fiúban, kiálthassuk a Szentlélekben: '*Abba!*' - Atyánk! (*Gaudium et Spes* 22); - 3. "Az Isten Igéje, aki által minden lett, megtestesült, és ízig-vérig *emberként lépett be* a világtörténelembe, azt önmagába foglalta és EGY FŐ-ben egyesítette; kinyilatkoztatván nekünk, hogy Isten: SZERETET; s "a világ átalakításának alaptörvénye a *szeretet új parancsa*" (*Gaudium et Spes* 38); - 4. "Vereséget szenved végül a halál, *Isten fia* pedig *feltámadnak* Krisztusban. A szeretet és annak alkotása megmarad, és az Isten által az emberért teremtet világ kiszabadul a hiábavalóságnak alávetett állapotából" (*Gaudium et Spes* 39). A következő időszak jelentős változásokat hozott az *ökumenikus szellemiség* erősödésében, az *újevangelizáció* és a *missziós tevékenység* megújításában (és még más ezernyi területen, amelyet most nem szeretnék taglalni - nálam sokkal hivatottabbak megtették, sőt teszik mindmáig, hisz a reformfolyamat máig sem ért véget). Az eszkatológiai szemlélet ("a végső dolgok" tudománya) megújításával, a Biblia eszkatológikus kijelentéseinek újraértelmezésével komoly lépéseket tett a katolikus teológia az egyik legmélyebb hittitok, az *élet / örökélet / feltámadás* kérdéskörének megvilágításában.

A Zsinat alapelveiről, dokumentumairól, a teológiai viták fontosabb térenümeiről, az európai *Charta Oecumenica* megszületéséről, a megtestesülés teológiájáról és a feltámadásról, a történeti Jézus és a hit viszonyáról s mindezek következményeiről a vallási gondolkodásban

nagy szabású, átfogó képet ad a jezsuita teológiai professzor, *Nemeshegyi Péter* (sz. 1923-ban), aki nagy idők nagy tanúja lévén, majdnem 100 éves koráig jelen volt a Világegyház életének formálásában (1956 és 1993 között Japánban, a tokiói Sophia Egyetem teológiai professzoraként tevékenykedve írt mintegy 40 könyvet modern lelkiségi és hittudományi kérdésekről). 1969-74-ben a VI. Pál pápa által kinevezett Nemzetközi Teológiai Bizottságnak volt a tagja. *Vissza a gyökerekhez* címen jelentek meg 2003-ban a Zsinat újító szemléletéhez kapcsolódó teológiai tanulmányai /Szt. István K. Bp/, 80. születésnapja alkalmából; s még ez után is mintegy másfél évtizeden át részt vett egyházi életünk megújításában.

Könyvében mintegy tömör "fejlődés-történetet" vázol fel a II. Vatikáni Zsinat óta eltelt időszak teológiai, egyháztörténeti, sőt egyház-szervezési újításairól (amit a Zsinat utáni pápák sora - ki óvatosabban, ki radikálisabban - egymásra építve, a reform-szellemiséget képviselve próbált bevezetni). Az *új-teológia* kidolgozói és követői (elsősorban a jezsuita teológusok) mind bátrabban fordultak az un. "léttitkok" (Isten titkai) megfejtése, s az eddig a dogmatika fegyelmeibe zárt kérdések faggatása felé. Különösen előtérbe került a zsidó-keresztény hagyományban annyira fontos, s mindeddig csak a bibliai szimbólumok nyelvén értelmezett "bűnbeesés" - "bűnbánat" - "újászületés" /"metanoia"/ kérdésköre, s a túlvilági élet, a feltámadás titkainak értelmezése. Lényegében már a korai egyházatyák óta ezek a kérdések foglalkoztatták elsősorban a nagy szenteket és egyházújítókat; s most, a globalizáció felé haladó világ-korszakban, amikor új élethelyzet előtt áll a gyökereit feledő, sőt megtagadó emberiség, szükségessé vált e kérdéskör újraértelmezése, s a továbblépés útjának keresése.

A sokáig Párizsban élő *Szabó Ferenc S.J.* teológus-filozófus *Halál, feltámadás, örök élet* c. tanulmányában (amely az amerikai lelkipásztor-teológus William H. Shannon: *Úton a túlvilág felé* c. könyvének *Utószavaként* jelent meg itthon, 2017-ben) már egészen új szemlélettel közelít az *élet - halál és feltámadás* titkához. Röviden felmutatja az előzményeket, amelyek a XX. század teológiai gondolkodásmódját lépésről lépésre "megreformálták"; mígnem a II. Vatikáni Zsinat végül a hitélet 'forradalmi' benső megújulását eredményezte. Végigpásztázza azokat a jelentős felismeréseket, amelyek szinte "lépcsőfokokként" egymásra épülve szemléletváltozáshoz vezettek; talán nem véletlenül elsősorban a jezsuita gondolkodók körében. A híres jezsuita antropológus-teológus, Teilhard de Chardin (+1955) kozmikus víziója az emberiség jövőjének Istenben való beteljesüléséről (t.i. hogy a világ humanizálásával előkészítjük a nagy *átváltoztatást*, amelyet a Feltámadott Krisztus szent Lelke visz végbe) ihlette arra a század két másik híres jezsuita teológusát (Hans Urs von Balthasar /1903 - 1988/ és Karl Rahnert /1904 - 1984/), hogy "felülvizsgálják - sőt felülbírálják - a megváltás hagyományos /addigi/ értelmezését". S az ő szemléleti újításaik nyomán új (még nem "kanonizált") hipotézisek születtek - utal rá Szabó Ferenc S.J.

XII. Pius pápa - *Humani Generis* c. enciklikájában /1950/ - még élesen bírálta az *evoluzionizmust* és a 30-as években Nyugaton kialakuló "új-teológiát", a perszonalizmust, amely a *személyes Isten-kapcsolatot* /az ÉN-TE közötti párbeszédet/ állította előtérbe (a vallási dogmák szigorú uralmával szemben). A *felhalmozódott kérdések sokasága* (mi történik a halálban? - "elvettetés vagy felemeltetés", "kárhozat avagy irgalom" vár-e a bűnösökre? - hiszen mindenki bűnös, de Isten mi szerint ítél? "fejlődik-e erkölcsileg" az emberiség, avagy egyre inkább a Gonosz uralma alá kerül? van-e feltámadás és örök élet?) *válaszra várt*. Ezek szó szerint "életbevágó kérdések" voltak, olyannyira, hogy ismeretük és értelmezésük embermilliók földi életére lehettek /vannak ma is/ pozitív vagy negatív hatással. A XVI./ XVII. század (reformátor, illetve jezsuita) vallásújítóinak, valamint Pascal és a nagy misztikusok nyomán az Egyháznak is fontos felismerése volt, hogy az Isten képére teremtett ember *imago Dei* /"képes végtelenül felülmúlni önmagát". Ez alapozta meg az újabbkori teológiai reményt: az emberi szellem valóban képes Isten megismerésére és a Vele való szeretetközösség kialakítására, amely megmarad /sőt erősödik/ a halál utáni létben is. *"Evilági életünk készít fel*

bennünket a *túlvilági életre*"; a halál csupán "átmenet egy másik létformába", amelynek során "egyénből személylété válunk": átlépünk az életből a *létezés* szintjére - hangoztatta Gabriel Marcel francia filozófus-teológus már a 30-as években. S e szemléletmód egyre erősödve, ma már a köztudatba is be-beszűrődtek azok a hipotézisek, amelyek "életszerűbb" és az emberek számára is megközelíthetőbb választ adnak e mindnyájunkat foglalkoztató alapkérdésekre; s amelyek élet-tudatosságunkat is formálhatják, közelítve bennünket az evangéliumi Igazságok elfogadásához /is/.

A kiváló, modern és az Élet védelmében gondolkodó jezsuita teológusok szemlélet-változtató felismerései nyomán XXIII. János kezdeményezésével 1962-ban elinduló reform-folyamat (a II. Vatikáni Zsinat) gyökeresen átformálta a teológiai gondolkodás premisszáit, visszatérve a Jézus-i /*evangéliumi*/ tanításokhoz. Az idős és beteg pápa halála után /1963/ az utód /VI. Pál pápa/ felvállalta a Zsinat alapgondolatainak továbbvitelét, kibontását; majd az ülőszak 1966-os lezárulását követően megszülető zsinati dokumentumok rögzítették az egyházi reform célkitűzéseit (vö.: *Lumen Gentium*, *Nostra aetate*, *Humanae vitae*, *Gaudium et spes* stb.). A teológiai problémák továbbgondolása, a fontos kérdések (evolúció, feltámadás, üdvözülés, ökumené, az isteni Igazságosság és irgalmasság stb.) körüli viták tovább folytatódtak; sok kérdésben még ma sem született végleges állásfoglalás (viszont annál több értékes, előremutató hipotézis).

II. János Pál pápa 1996. okt. 22-én a Pápai Tudományos Akadémián tartott beszédében így összegezte az évtizedeken át tartó biblikus búvárkodás és ártértelező munka eredményeit: "Az új ismeretek arra készítetnek bennünket, hogy az evolúció-elméletben többet lássunk, mint hipotézist". Különböző, egymástól független kutatások ezen a téren "egybehangzó eredményre jutottak, ami jelentős érv az elmélet helyessége mellett". A kérdéskör fontosságát az is jelzi, hogy "Rómában már ugyanazon év márciusában nemzetközi konferenciát rendeztek a biológiai *evolúció* kérdésköréről, megemlékezve Darwin: *A fajok eredete* megjelenésének 150. évfordulójáról".

"A tudományos és teológiai reflexiók felvetették a jövőre, a történelem értelmére vonatkozó szorongató kérdéseket is" - hangsúlyozza Szabó Ferenc S.J. - visszatérve Teilhard de Chardin eredeti feltételezéséhez: t.i. hogy a transzcendens OMEGA-pont /a feltámadt KRISZTUS/ "amorizáló" (vagyis általános *szeretetre-eszméltető*) hatására átalakulnak a *neki megnyíló* szívek ("metanoia"), s az Egyházat alkotó hívek "misszionáló" tevékenysége által megvalósul az *Új Teremtés*. "Amikor az ember a *belső Örökkévalóságban* véglegesen forrássá és eredetté, szabadsággá és Szeretetté válik, beteljesülhet a feltámadás, a dicsőséges test kibontakozása *minden* hívő lélek /tehát nemcsak a szentek!/ számára a történelem végén. "Küldd el teremtő Lelkedet, és megújítod a Föld színét".

Utópia? lehetséges. De ha nem alakul át, nem tér vissza keresztény gyökereihez, Istenhez az ember/iség/, testestől-lelkestől elnyeli a Gonosz Hatalom, s Lucifer Káoszba és pusztulásba viszi a Teremtett Világot.

A teológiai gondolkodás fókuszába tehát a II. Vatikáni Zsinat után hangsúlyosan bekerült az *élet / halál / örökélet* problematikája; sőt, maga a feltámadás kérdése is új megvilágításba került. Karl Rahner radikalizálta a /Szt. Tamás nyomán rögzült/ skolasztikus tanítást test és lélek szubsztanciális egységről, s a halál pillanatában történő 'szétválásáról' - méltatja Szabó Ferenc a nagy jezsuita filozófus-teológus felismerését. - A halál után a lélek nem 'testetlenül' - a felbomló testtől elszakadtan - bolyong, várva a feltámadást, hanem *pneumatikus testben*, a tér-idő korlátainak áttörésével egyetemes vonatkozásba lép az anyagi Mindenséggel (a Koszmoszsal: *all-kosmisch* lesz, és nem *a-kosmisch*). A kérdés csupán, hogy ez a végső feltámadás *előtt* történik-e, avagy az utolsó ítélet *után*, az általános feltámadásban?

A szintén jezsuita Boros László, valamint Gisbert Greshake és Jakob Kremer - Karl Rahner *halálteológiáját* továbbgondolva - felvetik a kérdést már a 80-as években: "mi történik a halottakkal a halál és a feltámadás *között*?" Elmélkedését folytatva, Szabó Ferenc S.J. -

Greshake nyomán - úgy véli: "a feltámadás a halál pillanatában" megy végbe, amikor az ember Istennel találkozik, s ez 'testi mivoltát' is érinti: a világhoz és a történelemhez való viszonyát (hiszen Jézus *testi emberként* vett részt a történelemben, s döntött így vagy úgy minden fontos kérdésben). De csak a közös végső feltámadáskor (az utolsó ítélet nyomán) dőlhet el az ember további sorsa, mivel "minden ember lényegi viszonyban van a többi emberrel" (vagyis még *a túlvilágon is* változik: tudata "megvilágosodik", *személye kiteljesedik* - ahogy azt már Schwedenborg, az újkori nagy protestáns misztikus elgondolta). A "feltámadás a halálban" arra utal, hogy az *egész* /testi-lelki/ embert érinti Isten kegyelme: *a feltámadás új teremtés* (ezért vallja a Credo "a testi feltámadás" hitét: az *egész* ember *nyeri el az üdvösséget*, nemcsak a lelkünk). *Személyünk* megváltozott formában *tovább él*. Ezt jelenti voltaképpen a "halhatatlanság".

Boros László S.J. *Mysterium mortis* c. könyvében a fenti eszmefuttatásokat összegezve úgy véli: a halálban történik meg a döntő *optio finalis*. Szabó Ferenc S.J. pedig mindezen felvetések alapján úgy látja: "Az ember megsemmisülése ellentmondana Isten bölcsességének és szeretetének; tehát ha Isten létrehozta (s teremti azóta is folyton folyvást) ezt a fejlődő világegyetemet, melynek csúcán az ember áll - "az emberi személy nem semmisülhet meg; különben abszurd lenne a világ" (ahogyan az ateisták nemritkán láttatják is). De mert *Isten* maga *a Szeretet és szeretetből teremtett* minden embert, s már a világ teremtése előtt *kiválasztott*, nevémen nevezett, hogy *fogadott gyermeke lévén részesítsen isteni életében* (Ef 1) - vagyis azért teremtett, hogy *legyek, nem semmisíthet meg*. De ha valaki saját döntése alapján makacsul elfordul Tőle, Isten megengedi, hogy a különállás, a tagadás mellett döntsön (ez a teljes magány). Még ez sem végleges pusztulás, mert megmarad a remény: "hosszú, fájdalmas tisztulás után Isten kegyelme végül is magához edesgeti lázadó akaratunkat", s az *egész* emberiség - a megtérés, az átalakulás (metanoia) útján - visszatér Teremtőjéhez.

A hangsúly tehát mindenképpen a haldokló *személyes döntésén* van. Szabó Ferenc S.J. egy neves svájci perszonalista filozófus, M. Zundel gondolataival egészíti ki saját, eddigi fejtegetéseit (*A csend, egyedülálló mester*, Bp. Jel K. 2005.). Igazában "nem is arról van szó - vélekedik - hogy tudjuk, hova megyünk a halálunk után; semmiképp nem egy térbeli - időbeli "azután"-ról, hanem olyan "odaát"-ról, amely *belül* van. Nem is az a kérdés, hogy élünk-e a halálunk után, hol és hogyan, hanem az, hogy *"élők vagyunk-e a halálunk előtt"*. "Valójában örökkévalóvá kell válnunk az időn keresztül, ami nem más, mint önmagunk távolsága önmagunktól". Vagyis: "az időnek bensőségessé kell válnia számunkra /.../ ami nem múlik el" az öregedéssel - mert ha az idő örökkévaló lenne bennünk a szeretet által, akkor már itt a földön fokozatosan legyőznénk a halált (folyton újjászületésre képes örök jelenben élhetnénk). Benső énkünk, kialakított, *teremtett személyünk* - amely biológiai mivoltunkon kívül van, és nem fogja az idő (vagyis *lélemben nem öregszünk* az évek múlásával) - tovább él: örökkévalóvá és egyetemessé válik azáltal, hogy másokat gazdagít. Zundel úgy képzei el az öröklétet, hogy "az emberi lény a halálon túl - legalábbis *ha eljutott személyi integritására* - valamiképpen képes *egészében fennmaradni*" olyan formában, "amely szabad minden érzékelhető megjelenéstől" (a léte, a *lénye, szellemi energiája tovább hat*, bár ő már testileg nincs jelen). S ez a jelenlét - sugárzása által - szerettei számára is érzékelhető.

Nyilván nem véletlen, hogy az élet - halál és az örökélet metafizikai kérdésköre egyre nagyobb intenzitással jelent meg a XX. század derekán a teológiai gondolkodásban (a két világháború és a két ördögi diktatúra: a nyugati fasizmus és a keleti kommunizmus sokk-hatása következtében); s egyre több kiváló teológus kereste a válaszokat a *miért?* - és *hogyan tovább?* gyötrő kérdésére. A hazai sötét és keresztény-ellenes szellemi valóságba is behatoltak végül (a Kádár-korszak végidején) Nyugat-Európából az új teológiai szemlélet sugarai; s a Vigília Könyvek sorozatában 1987-ben megjelent egy nagyszerű válogatás az akkor legjelentősebb nyugati teológusok írásaiból A SZERETETRŐL címen (sorozatszerkesztő: Lukács László;

lektorálta: Gál Ferenc). Ez a könyv mint bomba robbant akkortájt, s nagyon sokakat ráébresztett /újra/ a vallás társadalmi jelentőségére (sőt nélkülözhetetlenségére); és gondolatébresztő eszmefuttatásaival hozzájárult a magyarság "szellemi ébredéséhez".

Romano GUARDINI, aki Berlinben a két világháború közötti teológiai megújulás egyik vezéralakja volt /1885-1968/, egyetemi kurzusain egy egész nemzedéket készített fel a katolikus egyház liturgikus megreformálására (köztük volt Urs von Balthasar is /1905-1988/, aki később belépett a jezsuita rendbe, majd Franciorszámban folytatta tanulmányait). Az újabb világháború után ez a "reform-nemzedék" mintegy előkészítette a II. Vatikáni zsinatot, amelyen már olyan ifjabb teológusok is szóhoz jutottak, mint Joseph Ratzinger (1927-2023), a müncheni egyetem professzora - a későbbi XVI. Benedek pápa. Guardini *Wahrheit und Ordnung* /Igazság és Rend/ c. kötetében - (Universitäts-predigten, München, 1955) jelent meg *Szeretet és Világosság /Liebe und Licht/* címen Szt. János-kommentárja (*Gondolatok Szent János első leveléről*; ford. Lukács László); tehát még az 1963-ban kezdődő *Zsinat előtt* - nyilvánvalóan erjesztve és élesztve az új teológiai gondolkodás tüzét magában a Vatikán Szívében (i.m. 17-70.p.). A *Levél* ugyanis *Isten benső életének titkáról* beszél, s az egyetlen /Teremtő/ Istentől mintegy elkülöníti a Fiút, AKI kimondja, az emberi világban kinyilatkoztatja a Szót: az IGÉT. A Prológus végén pedig azt mondja János: "A FIÚ az Atya szívében volt". Vagyis János felismerte: ISTEN valóban *Egyetlen, de nem magányos. Őbenne együtt van az ÉN és a TE*; "megvan benne a Végtelen Közösség bensősége". A Kinyilatkoztatás "Atyának és Fiúnak hívja az isteni Én-t és az isteni Te-t"; s mi, hívők, áhítatosan kutatjuk *titkukat: egységüket a Szentlélekben* (akit az Atya Jézus nevében küld el hozzánk; de "akit Jézus maga is küld az Atyától" - 1Jn 14,26; 16,7). Tehát a *Szentlélek hozza létre az isteni közösséget* és őrzi az isteni személyek eredetiségét, különvalóságát - *az isteni lényeg széttagolása nélkül*. A FIÚ "a világba jött, testté lett és nálunk lakozott; azaz nem csak átvonult az életünkön, hanem egy lett közülünk". Valóságos Isten Ő tehát, és valóságos ember, aki "a Kezdetben lakik, az Örökkévalóságban - de az Időbeliségbe belépve, a mienk lett, és nem távozik el soha többé: mindörökre a miénk".

János, "a szeretett tanítvány" szívét megérintette Isten valóságos jelenléte a tanítványok körében, s Fény gyúlt lelkében ("ott akarok lenni Vele" - s valóban végig mellette maradt, még a Kereszt alatt is, ahol Jézus egymásra bízta Anyját és Őt - hogy együtt munkálkodjanak az Egyház megalapításán). S Pünkösdkor János a Szentlélek fényében megtapasztalta az epifániát: azt, hogy *Jézusban* Isten földi alakja mutatkozott meg előttük, s *Benne Istent szemlélhetjük* mindannyian. Ez a felismerés a keresztény hit gyökere; s az ember az Eucharisztia titkában befogadja /integrálja/ saját testi életébe a Megtestesültet. Jánosban ez az átütő élmény egyre jobban elmélyült, s megöregedvén, világossá vált számára: *Isten szeret bennünket, embereket; s megtérésünkre vár*. "Szeretete abban nyilvánult meg, hogy egyszülött Fiát küldte a világba, hogy általa éljünk" - azaz *örök életünk* legyen. Isten szeretetéről mitse tudnánk (sőt még létezéséről is alig) - állítja - ha nem nyilatkoztatta volna ki nekünk a FIÚ által (hiszen a Hóreben Mózesnek is csak annyit mondott: "Vagyok aki Vagyok" - tőlünk távol, a saját fönségében). János tehát felismeri és vallja: "Nem mi szeretjük Istent, hanem Ő szeretett minket, és elküldte Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért" (1Jn 4, 10). Nekünk, hívőknek, a *kegyelem által lehetőséget adott*, hogy belemerülve Isten benső állapotába, szeressük Őt és embertársainkat. A *Szeretet* tehát *megváltásunk forrása*.

"Azért teremtette Isten a világot, *mert szeret*". "Ezért nem hagyja sorsukra a bűnös embereket, hanem elhatározta megváltásukat, *mert így szeret*". "Azért lépett a világba és lett emberré, *mert ezzel a szeretettel szeret*. Minden azon múlik, hogy ezt megértjük-e. Mert *megváltottnak lenni annyi, mint belépni ebbe a Szeretembe*".

Guardini tanulmánya további részeiben (II. *A Világ*, III. *Isten Mindentudó*, IV. *Az igazság világossága*) János evangélista nézeteit veszi szemügyre (a Teremtésről, a teremtés megromlásáról, a bűnbeesésről, a Gonosz uralmának erősödéséről). "Nem az Isten teremtette

világ ez már; de nem is az a világ, amelyet a kezdeti tiszta embernek kellett volna a világból kialakítania" - fejtegeti. - "A gonoszsnak, az összezavarodásnak, káosznak, sötétségnek és a romlásnak a szövődése *ez a világ, amely végül a halálba torkollik*, ahogyan a bűnös emberre kimondott isteni átok kifejezi" - Genézis 3, 19). János az 1. levél 2. fejezetében ezt az *elfajzott világot* mutatja be: "A *bukott ember* föladata az Isten iránti engedelmisséget és önállósulni akart: nem képmás, hanem *őskép akart lenni*". "Ekkor tört be lényébe a zavar", ami vakságot, hazugságot, igazságtalanságot és erőszakosságot kevert az életébe. János azonban felmutatja az eljövendő világ képét is, amely Isten Fia megtestesülésének köszönhetően már új kezdetet ígér: minden ember, aki hittel és engedelmesen fordul Jézus felé, "újjaszületik vízből és Szentlélekből" (Jn 3, 5). Az új világ más lesz, mint a Paradicsom, az emberiség első otthona volt: "A *szent város, az Új Jeruzsálem*, leszáll a mennyből, Istentől. /.../ Fénye mint a pompázó drágakő" - "olyan, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony" (1Jn 21, 2). A város a Szeretet állapotában él - s reménnyel várja az Igazságosan és Szeretettel ítélő, megbocsátó Vőlegényt. Aki "mindent tud /.../ átlát mindenkin és minden kapcsolaton, megért minden szövődéket a végső gyökerekig". És megbocsát a vétkesnek, ha őszintén megbánja minden bűnét.

"János apostol 60 éven át gondolkodott és imádkozott ezekről a kérdésekről" - hangsúlyozza Guardini. Érthető tehát, hogy minden kortársánál mélyebben felismerte a Lényeget: "Kezdetben volt az IGE", a Szent Logosz, az Isten Fia, Aki az Örök Igazságból született, s Ő maga az Örök Igazság. Mert Őbenne, az Atya által kimondott Igében Isten mivolta a *személyes lét világosságába lépett*. "Minden őáltala lett és nélküle semmi sem lett, ami lett. Mert Minden az Igazságból lett". *Isten - szubjektum*: Önmagának és ezért minden Valónak Ura - Teremtője a Természetnek és az embernek, nekem, nekünk, mindnyájunknak.

Több évszázad múltán Szent Ágostont mélyen lenyűgözte ez a felismerés: "Istennek gondolata van rólam! - kigondolt engem, jóváhagyott és megszeretett". Ő ismer engem igazán - s egyszer majd eljön az a pillanat - ha kegyelme megadja - "amikor találkozni fogok ezzel az igazi képpemmel és egy leszek vele *az örök világosságban*. Akkor *leszek én valóban - én*". Vagyis csak akkor ismerhetjük meg magunkat igazán, ha /majd/ Isten szemével, 'felülről' tudunk önmagunkra tekinteni; "ha eggyé válik az Ő örök gondolata" a mi eleven létünkkel. Ő, aki örök szeretetében mindent tud rólunk, egyszercsak megmutat bennünket önmagunknak, s arra készlet, hogy hibáinkat - hiányosságainkat - rendezetlen életünket az ő tiszta világosságában szemlélve, megváltozzunk /megtérjünk/. S elfogadva hívását, kövessük Őt, az Ő nyomába szegődve, igyekezzünk megközelíteni az Őáltala rólunk elgondolt képet: váljunk Képmásává, igaz emberré. "Akkor majd elhallgat a szív minden panasza. Akkor majd megkapja válaszát a nagy 'miért'; s megértünk mindent", ami *evilági bolyongásainkban* érthetetlen volt számunkra.

János apostol tehát felismerte /sőt hosszú élete során személyesen megtapasztalta/: "aki megismer valamit, annak szelleme a Világosságba lép. Körötte felragyog a Szellem fénye". Ennél a Világosságnál igazi mivoltukban látjuk a dolgokat, önismeretet nyerünk, s az Igazság és a valódi Szeretet útján tudunk járni (míg e tisztánlátás nélkül csak "sötétben tapogatózunk", vakon botorkálunk). Guardini eszmefuttatásának IV. - VI. fejezete (*Az Igazság Világossága, Isten szeretetének lényege, valamint A szeretet világossága*) így a személyes fejlődésünkről, *Isten-kapcsolatunk személyessé válásáról*, azaz napjaink legfontosabb, életbe vágóan fontos kérdéséről szól.

A IV. részben a szerző azt emeli ki, hogy "Isten élete egészen a Világosságban van; sőt: Isten maga a Világosság. /.../ Az Ő szeme elől semmi nincs elrejtve. Látja minden dolog lényegét; tudja mindennek az értelmét". Ha Istennel közösségbe kerülünk, előttünk is megvilágosodik az Igazság: a LOGOSZ emberré válása, a benne megmutatkozó Szeretet, az önáldozata árán történt Megváltás. S ha ezt felismerjük: közösségbe kerülünk a másik emberrel - embertársainkkal - is, hiszen ők mindannyian a testvéreink (*az ATYA gyermekei vagyunk*).

Ha ezt nem fogadjuk el: sötétségben járunk, és a Hazugság Atyját szolgáljuk. Mert *Istenen kívül nincs Igazság* - az Ő Igaz létmódja végtelen és érvényes mindenütt. Az Igazságon át közösségbe lépünk Istennel, aki maga a Szabadság. Aki tehát Isten szemével nézi az életet (vagyis a Kinyilatkoztatás fényében szemléli a dolgok világát): az *szabadságban él*. A Kinyilatkoztatás: a *Krisztus-titok*; amilyen mértékben csatlakozunk Hozzá, olyan mértékben látjuk a világot az Ő Világosságában - s lehull a látszat leple mindenről; tágasság támad körülöttünk, levegőhöz jutunk és járhatunk benne.

A *valódi Szeretet* Istentől való - hangsúlyozza Guardini az V. részben. Csakhogy ehhez az Igazsághoz az ember/iség/ hosszú fejlődési-érlelődési fokozatokon át jut el! A kereszténység életeszmenye kezdettől fogva a Szeretet-erkölcs volt, amely valójában már a természeti népeknél is megfigyelhető (az emberi szív legbensejéből származó természetes együttérzés, később az altruizmus mint életmagatartás: az EGO kilép önmagából, s a *másik*, az embertársa szemével tekint önmagára stb.). Csakhogy ez még nem valódi keresztényi SZERETET, mert az valójában *Isten első szeretetéből* fakad. Isten kiárasztotta önmagát, szeretetből megteremtette a világot és teremtményeit - akik ebből a szeretetből forrásoznak azóta is, anélkül, hogy ez tudatosodna bennük. De az ember/iség/ végül felismeri a Forrást, visszavágyik Hozzá, és "a tisztulásnak - megvilágosodásnak - egyesülésnek különböző fokozatain át siet vissza az eredeti Egységbe" (ez az emberiség platonista korszaka). Aztán az ember - önnön alkotóerejére ráébredve - magát Istennel egyenrangúnak képzei; mígnem végül ráébred kicsinységére, tehetetlenségére, s arra, hogy "*Isten nélkül nem megy semmire*" (ez nagyjából már a *mi korszakunk*). *Isten* pedig - mivel javunkat akarja - *megbocsát*, bár méltatlanok vagyunk erre. Amikor ezt felismerjük, megértjük az isteni /keresztényi/ Szeretet titkát: a *szentháromságos Szeretetet*, a kölcsönös, egymásba épülő kapcsolatok hálóját, amelyben mindenki - önmagát felülmúlva - a másikért, a többiekért él, s ha úgy hozza a sors, feláldozza magát a közösségért, vagy akár csak egy másik emberért. Ez az Abszolút Szeretet, amellyel Isten szereti az embert, *akit* - és a teremtett világot, *amelyet* ebbe a szeretet-áramlásba kíván bevonni.

Voltaképpen ezt mondja ki János: ISTEN a SZERETET (1Jn 4, 8) - és rajta kívül NINCS MÁS SZERETET - és NINCS MÁS ISTEN.. A Kinyilatkoztatás már az Ószövetséggel kezdődik és az Újszövetségben jut kiteljesedésre. "ISTEN szereti a világot és meg akarja menteni. Hogy miért? Azt senki nem tudja" - hangoztatja Guardini; de egy biztos: "Isten maga is szeretetének sorsává lesz"; s ez a Sors ölt testet Jézus Krisztusban, "aki nem akart mást, csak azt, hogy belénk árássza életét". Ezért "tette az Atya akaratát. És mi megöltük Őt". Pedig nélküle nincs életünk, se jövőnk. "Ennek az Istentől felénk áradó Szeretetnek kell gyökeret vernie bennünk és továbbjutni másokhoz" (misszió!). Az örök ÉLŐvel kapcsolatba kerülő emberben Új Élet ébred, és gyöngeségét legyőzve, teszi Isten akaratát; nem kötelességteljesítésből, hanem mert "végeessége ellenére, *önmaga fölé emelkedve részesülhet Isten örök életében. Ez Krisztus titka*".

A VI. részben a *Világosság* és a *Sötétség* harcát, a Szeretet és a Gyűlölet küzdelmét - Isten és Lucifer harcát az *emberi bensőben* - mutatja fel Guardini. A Szentlélek, a Jóságba - Tisztaságba - az életértékekbe vetett hit mindannyiunkban él - hangsúlyozza; - *miért* győz mégis sokszor a *Rossz a Jó fölött*? Ha a negatív erők győznek bennünk, ránk szakad a Sötétség, vergődünk a mélységben. A *bűnbánat*, a *10 parancsolat* megtartása segít bennünket abban, hogy kilépjünk a szakadékból. Embertársaink fölött nem ítélezhetünk, hiszen magunk is sokszor meg-megingunk; bensőnk fagyosságán, *bizalmatlanságunkon*, *mások elutasításán* csak az *isteni szeretet /agapé/ által lehetünk úrrá*. Isten minden teremtményét megérti és megbocsát neki, segíti, hogy botlásai ellenére kilépjen a Fénybe. Egymást is ebben kell segítenünk. Tudnunk kell, hogy Isten a rosszakat-jókat egyaránt meg akarja menteni a kárhozattól: Ő azt akarja, hogy *legyünk, éljünk*. Rajtunk múlik, hogy engedelmeskedünk-e neki?! "Legyen áldott azért, hogy *lehetünk*, mégpedig a legszentebb indítékból: azért, *mert Szeretete ezt akarja*."

A VII. /záró/részben (*ISTEN szeretete és a Világ*) arról is szól Guardini, hogy a *Teremtőnk* belénk vetett bizalmát maga az ember roncsolta szét a *bűnbeeséssel*, lázadó engedetlenségével. Ezért lett számunkra a világ a "siralom völgye", amelyben nem érzékelhetjük közvetlenül isten megváltó Szeretetének gyümölcseit. De Isten mellettünk áll és segít megőrizni hitünket, hogy a mélyebb igazságot feltárja és győzelemre segítse végül a látszattal, a hazugság világával szemben. Ha elfogadjuk ezt a világot és a hamis látszatot jónak tartjuk - elveszünk benne. De ha a szív igazságára, az Istenbe vetett bizalomra és a tisztánlátásra támaszkodva magát a Létet - mint Isten művét - igeneljük és szeretjük, s bízunk abban, hogy a világ (és az emberiség) Isten kegyelméből megváltoztatható (s ezen munkálkodunk akár az egyházon belül, akár hívőként), akkor majd meg is változik. A hívő lét 'nem' helyett 'igent' mond a Teremtett világra s önmagára, és egyetértésre törekszik Istennel és embertársaival, környezetével. "Csak ezáltal érhető el, hogy életünk tényezői ne álljanak akadályként utunkba". S egyszer csak "bekövetkezik az a változás (átalakulás bennünk és környezetünkben is), amelyből előlép az új ember, akinek megszületésében reménykedünk".

Tehát nekünk magunknak, hívőknek és Krisztus-követőknek kell előbb "Isten szolgálatába" állnunk, ha azt akarjuk, hogy szebb, tisztább, békésebb világban éljünk s megvalósuljon bennünk, körülöttünk "Isten Országá".

+

A II. Vatikáni Zsinat voltaképpen - Romano Guardini eszmefuttatásai nyomán - ezeket a kérdésköröket tekinti át tüzetesen s újítja meg az emberi életre vonatkozó teológiai - antropológiai szemléletünket. Nem véletlen, hogy 1978-ban a pápai trónra lépő Karol Woytila /II. János Pál/ már pontifikátusa kezdetén felhívta a figyelmet a *szeretetre irányuló életre nevelés* fontosságára. A Szt. Péter téren szerdánként tartott audienciája keretében *A test teológiája* c. katekézis-sorozatában összefoglalta mindazt, amit a Teremtésről, életéről-halálról, az áteredő bűnről, a házasság örök érvényességéről (így felbonthatatlanságáról), a lélek és a test kapcsolatáról, az *Örökkévalóságról* és a *halálon túli életéről*, az üdvösségről tudni kell és lehet. A 130-részes sorozat végén erre alapozva állította össze az Egyház lelkipásztori és szentségi gyakorlatára vonatkozó javaslatait (hiszen ő mint fiatal pap már a 40-es évek végétől a krakkói Szt. Flórián templomban ifjúsági pasztorációt vezetett, a házasságok és családok problémáival foglalkozott). Mint később mondta: akkor és ott tanult meg "emberi szeretettel szeretni", s már akkor felismerte: "A fiatalokat fel kell készíteni a házasságra, tanítani kell őket a test és lélek tisztaságára, az igazi szeretetre. Bár a szeretet nem olyan dolog, amit meg lehet tanulni, mégsem fontosabb semmi, mint ezt tanulni" (*Átlépni a remény küszöbén*). Mert a fiatalok a lelkük mélyén tudják, hogy "Istenen kívül senki más nem adhat nekik valódi szeretetet" - hangsúlyozza pasztorális tapasztalatai alapján.

II. János Pál mintegy kommentárképpen VI. Pál *Humanae vitae* enciklikájához, magát az embert mint egészet szemlélve, testi és szellemi-lelki dimenziója teljességében mutatja be. A lublini és a krakkói egyetem antropológiai és etika-professzoraként felismerte, mennyire veszélyesek azok a koncepciók, melyek az ember személyét csak az egyik dimenzióra szűkítik le. Azok a felfogások, amelyek úgy emelik ki az ember szellemi dimenzióját, hogy azzal negálják a testiségét - és ezzel a házasságot és a családot - éppoly hamisak, mint azok, melyek a test kultuszát hirdetik, és közben megfélemeznek az ember immateriális aspektusáról, pusztán állati, ösztön-késztetésekre redukálva a szexualitást. Ő tehát egy "adekvát antropológiát" javasol, amely "arra törekszik, hogy megértse és megmagyarázza az embert abban, ami *'lényegileg'* emberi: ami "megkülönbözteti őt a többi élőlénytől". A legfontosabb az emberben: a *szellemi dimenzió*.

Legmélyebb meggyőződése volt, hogy az embert nem lehet megérteni Krisztus nélkül - vagyis *az ember nem értheti meg saját magát Krisztus nélkül*. Ezért mélyebben foglalkozott az ember három állapotával: eredeti *ártatlanságával*, az *áteredő bűn* utáni történetével, és az *örökkévalóságban* történő kiteljesedésével. Rámutatott arra, hogy a férfi és a nő "az *önajándékozásra* és a *személyek közötti közösségre* kaptak meghívást"; ezért a házasság szent és felbonthatatlan (Szt. Máté evangéliumának 19, 3-8. verse). Meg volt győződve arról, hogy minden ember magában hordozza a *Kezdet misztériumát*, éppúgy, mint az *örökkévalóságban való önkiteljesedés misztériumát* is - bár ehhez nincs hozzáférésünk empirikus, vagy akár racionális módszerekkel. Jézus Hegyi beszéde alapján a házasság szentségét védelmezte: "Hallottátok a parancsot: 'Ne törj házasságot'. Én pedig azt mondom nektek: aki bűnös vággal asszonyra néz, szívében már házasságtörést követett el vele" (Mt 5, 27-28). Az érzékiség, mely az ősbűnnel együtt lépett a világba, megrontotta az emberiséget, a testiségre helyezve a hangsúlyt. Ám a Krisztus által végbevitt *megváltásnak* köszönhetően az *ember teste a Szentlélek által új méltóságot kap/hat*, és a Tisztaság által legyőz/het/i a test kísértéseit. A szív tisztaságát csak az értheti el, aki képes követeléseket támasztani önmaga testével és szívével szemben. A tisztaság fontos erény; a Szentlélek ajándéka: kegyelem (az erények mind kegyelemből születnek!). S bár a *jövendő élet* az Istennel való egyesülésre irányul, meg fog nyilvánulni az *emberi kapcsolatokban* is, amelyek elérik a tökéletességet, *megőrizve a test / lélek harmóniáját*. A test külső formája a feltámadásban is megmarad - hangoztatta - ez a *személy* közösségre vonatkozó hivatásának a *jele* (tulajdonképpen ezáltal ismerünk rá szeretteinkre odaát).

Halottaink túlvilági sorsáról Halottak Napiján a pápa így nyilatkozott: "*Különleges közösséget alkotunk s élünk meg elhalt szeretteinkkel*. Hittel és imával helyreállítjuk a köztük és köztünk levő családi kapcsolatokat, ők figyelnek minket, követnek minket és segítenek nekünk. Bátorítanak minket, hogy folytassuk utunkat: azt a zarándokutat, amely még hátra van nekünk a Földön. /.../ Kedves megboldogultjaink ott vannak, ahová majd mi is megtérünk. *Közösségünk alapja* a keresztségben történő közös *beavatottságunk* a Szentháromság: az *Atya - Fiú és Szentlélek misztériumába*. Ez az a pont, amelyen megérintjük egymás kezét, mert *ezen a területen a halál nem létezik, csak a soha véget nem érő Élet* egyetlen folyama". Amelynek mindannyian eleven részei vagyunk.

A házasságról, az életre-halálra szóló kapcsolatról az elmélkedéseket 1986-ban könyv formájában is kiadták: *Férfinak és nőnek teremtette őket. A test teológiája* címen (magyarul 2024; Kairosz K.). "Vannak dolgok, amiket el kell mondani - hangsúlyozta Szent Pápánk. - Hiszem, hogy ezekből a szavakból legalább egy emberben virág nő ki. Az én feladatom az, hogy kitartóan ismétljem őket; Isten feladata pedig az, hogy jelen legyen bennük".

II. János Pál tehát a Szeretet apostolaként meghirdette Isten Országának *benső*, a lelkekben történő *megvalósítását* az egyre romló, egyre ziláltabb /"ördögibb"/ társadalmi-emberi viszonyok között ("Isten Országá Bannetek van" - csakhogy erre mindenkinek rá kell ébrednie, s úgy élnie, hogy az nyilvánvalóvá váljon mások szemében is). "NE féljete! - Hirdessétek az evangéliumot!" - adta ki a jelszót. Már legelső enciklikájában (*Redemptor Hominis*, Szt. István Társulat, 1979. márc. 4.) Jézus Krisztus Messiás-i küldetését ("az emberiség Megváltója") állítja középpontba, hangsúlyozva: "az ember/iség/ feladata: megvalósítani Isten tervét": a munka és tanulás által "uralma alá vonni a Földet" (Ter 1, 28). Ne felejtjük el: "Az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember" nem tapadhat csupán az anyagi világhoz: "ne csak többje legyen", hanem inkább "ő maga legyen egyre több"; ne csak 'birtokolni' akarjon, hanem váljon egyre inkább 'emberibbé' - önfeláldozóbbá - jobbá; ne csak önmagáért éljen, hanem másokért /is/: Istenért, a családjáért, hivatásáért, a közösségért. "Minden ember megkapta a feladatot, hogy a saját életének Mestere legyen, *életéből mesterművet, műalkotást kell létrehoznia*". Ez csak önneveléssel megy: fejlesztenünk kell

képességeinket, nemes vágyainkat; jól kell 'gazdálkodnunk' a talentumainkkal. Mindannyian meghívást kaptunk az életszentségre; aki elutasítja Isten meghívását, annak az élete soha nem éri el azt a teljességet, amelyet Isten már az örökkévalóságban eltervezett számára.

1980. nov. 30-án, Advent első vasárnapján közzéteszi 2. enciklikáját *Az Irgalomban gazdag Istenről (Dives in misericordia*; magyarul: 1981, majd 2002, 2016). Célja: "hogya az Atya szeretetére emlékezzen és emlékeztessen, amely Krisztus egész messiási művében megnyilvánult, világrajövetelétől kereszthaláláig és föltámadásáig". Mert "az Egyháznak és a világnak szüksége van az irgalomra, amelyben testet ölt az a szeretet, mely erősebb a bűnnél és mindenfajta rossznál, mely az embert földi élete folyamán behálózza". Az enciklikában a pápa feleleveníti Krisztus Golgota-útját az utolsó vacsorán Fülöpnek mondott szavaitól ("Aki engem látott, látta az Atyát" - Jn 1,18) keresztútján át haláláig s dicsőséges feltámadásáig, hogy az Ő engedelmes életáldozatában felmutassa Isten valódi ARCát: az *irgalmas Szeretetet*, amit korunk embere megpróbál "az emberi szívből kiirtani"; sőt, az életéből törölni akarja az irgalmasság gondolatát is". A modern ember azt hiszi, hogy "a tudomány és a technika jóvoltából hatalma alá vetette a Földet" - hangsúlyozza - "s már-már 'mindenható'-nak képzei magát. Holott a világnak ebben a "veszélyeztetett állapotában" bármikor bekövetkezhet akár a vég-katasztrófa, amivel szemben teljesen tehetetlen az emberiség.

Már az Ószövetségben is központi jelentősége volt az irgalmasságnak "Isten választott népe számára" - emeli ki a pápa - hiszen a nép "a szövetséget többször is megszegte, s ilyenkor az Úrhoz menekült, bocsánatért és szabadulásért könyörögve". ("Izrael fiai és lányai egész életét áthatotta a bensőséges, *személyes kapcsolat* az Úrral" - a legszebb zsoltárok is erről tanúskodnak, s a kapott könyörületért a hálaadó énekek). "E nép által a kiválasztás misztériuma eljut minden egyes emberhez és az emberiség egész hatalmas családjához" ("Örök szeretetben szerettelek meg téged; s irgalmamban magamhoz vontalak" - Jer 31, 3). Ebben a tudatban, ennek méltóságában fogadja Mária - Izrael leánya - az angyali üdvözlést, s magasztalja az Urat irgalmáért, melynek részesei lehetnek az istenfélők "nemzedékről nemzedékre". Zakariás próféta pedig hálátelten dicsőíti az ÚR irgalmasságát, amit "atyáinkkal tett, megemlékezvén az Ő szent szövetségéről" (Lk 1, 72.).

II. János Pál az Atya irgalmasságának legszebb példájaként *A tékozló Fiú* példázatát elemzi (*Az atyai irgalmasság fölemel és visszaadja az elveszett fiú méltóságát*). Az Atya nem haragszik hazatért /megtért/ fiára, nem alázza meg őt, sőt: örömmel magához öleli, s visszaadja fiúi méltóságát. Örül, hogy elveszettnek tűnt gyermeke - bár "tékozló lett - nem szűnt meg az Atyának fia lenni" (hiszen /f/elismerte bűnösségét és alázattal elfogadta a magasabbrendű erkölcsi- és értékvilág ítéletét). " Ez az agapé ismérve: az Irgalmas Isten nem sújtja megvetésével, nem taszítja el magától az őszintén bűnbánó embert, mert "az igazságosság és a szeretet titokzatos közössége által" helyreáll közöttük a harmónia. "A teremő Szeretet nem engedi, hogy 'legyőzze a Rossz', hanem a JÓ által ő győzi le a Rosszat. Krisztus messiási üzenetének alapvető tanítása ez".

"Az isteni Irgalmasság a húsvéti misztériumban manifesztálódott a legtokéletesebben" - véli a pápa. "A megváltás isteni oldala" utat nyitott előttünk annak a szeretetnek a mélysége felé, amely "nem borzadt vissza a FIÚ-i Szeretet egyedülálló áldozatától, hogy eleget tegyen a Teremő Atya hűségének az ember iránt, akit saját képére teremtett, és már 'kezdetben' kiválasztott a kegyelemre és dicsőségre". Pedig milyen iszonyatos távolságra kerültek Tőle 'gyermekai', akik "Megváltójukat elfogják, kigúnyolják, elítélik, megostorozzák és tövissel koronázzák"; s Ő keresztre szegzetten, a legkegyetlenebb kínok között leheli ki lelkét; miközben azt sóhajtja: "Atyám, bocsáss meg nekik..." (Mk 15, 37; Jn 19, 30).

II. János Pál megvilágítja azt a - sokak által máig elfogadhatatlan - *paradoxont*, hogy az "isteni igazságosság" hogyan nyilvánul/hatott/ meg Jézus Krisztus kínszenvedésében és kereszthalálában, miért tette Őt "értünk bűnné" az Atya - s Ő miért áldozta fel magát húsvéti

bárányként miattunk, gyarló és megtévedt, individuális érdekeinkbe begubódzó emberekért? Isten szemével nézve azonban így hangzik a kérdés: az *Istenember önként vállalt szeretet-áldozatával kiengesztelte* az emberi vétkek által megbántott Atyát, hogy ne haraggal forduljon felénk. Az *Ószövetség "büntető Istene"* így minősül át a *keresztények tudatában* az egész *emberiség Irgalmas Atyjává*. "Ne féljete!" - bátorítja-biztatja tévelygő báránykait Jézus - én véremmel megváltottalak bűneitekből; s ezzel legyőztem a Gonosz hatalmát fölöttetek az Irgalom jegyében. "Ez a fajta *Igazságosság* a Szeretetből születik - magyarázza és értelmezi a pápa - mégpedig az Atya és a Fiú egymás iránti szeretetéből"; és a szeretetben lesz tökéletesség, miközben *megtermi az üdvösség gyümölcseit*. "A megváltás isteni volta valósul meg abban, amikor az *ember visszanyeri a teremtő erőt*, minél fogva újra képes lesz az életnek Istenből fakadó teljességéhez és szentségéhez járulni". Vagyis ha megkapjuk a feloldozást mélyen megbánt bűneink alól, "*tiszta lappal*" indulhatunk /újra/ az Élet csatáiba, küzdeni az Értékek és Erények útvesztőjében Jézus segítségével karizmánk megvalósításáért.

Isten tehát a Keresztben, a Kereszt által teszi tökéletessé a Teremtést. S mint Atya, az emberrel - akit Ő hívott életre e látható világban - a teremtésnél is szorosabb kapcsolatban áll: velünk: *szeretet*-kapcsolatban. Isten eleve "*azért teremtett bennünket*, hogy osztozzunk vele az *isteni örök/élet boldogságában és tökéletességében*" - hangoztatja II. János Pál. És ennek a feltételét Krisztus biztosította: golgotai áldozatával megnyitotta előttünk az üdvösséghez vezető Utat. Cserében csak azt várja tőlünk, hogy *önmagunkat Istennek átadván, váljunk az isteni élet részesévé*, társörököseként annak az Igazságnak és Szeretetnek, amely Istenben van és Istentől ered, mint az örök/élet Forrása. De Krisztus *messiási* Keresztje "még mindig nem az utolsó szó a Szövetség Istenétől" - hangsúlyozza a pápa. . Az utolsó szó az üres sírnál hangzott el azon a hajnalon, amikor az asszonyok, majd Péter és János is kimentek a sírhoz, és hallották a szózatot: "*Feltámadott!*" A hírt továbbmondták, s a tanítványok - egyre sokasodván - a föltámadt Krisztus tanúi lettek. A Kereszt azóta is "a kínhalált szenvedett Emberfiáról szóló egész messiási tanúságtételben" az Atyaistenről beszél, "aki *úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte*, hogy *mindaz, aki hisz benne, el ne vesszen*, hanem örök élete legyen" (Jn 3, 16). Aki *hisz*, az látja az Atyát (Jn 14, 9), s tudja, hogy a Szeretet erősebb a Rossznál - a halálnál is. *Krisztus*, aki mindannyiunk *bűneit* magára vette, "*egészen a kereszthalálig*" tartó engedelmességével megszabadított bennünket a kárhozattól (Fil 2, 8).

A Kereszt *misztériuma* - szent pápánk megfogalmazásában - az, hogy "*az Atyával egylényegű Fiú eleget tesz Isten igazságosságának; s gyökerében mutatja fel az irgalmasságot*". "A kereszt annak a jelképe, hogy *beteljesedett a messiási ígéret*, melyet egykor a názáreti zsinagógában Krisztus kimondott" (Lk 4, 18-21), majd Keresztelő János küldöttei előtt is megismételt (Lk 7, 20-23); /t.i. hogy Ő a Messiás, akire várnak ősidők óta; s akire már Izaiás is utalt jövődöléseiben (Iz 35, 5; 61, 1). A Kereszt tehát *eszkatológikus* jel: a Mindenség végső megújításában a Szeretet legyőzi a Rossz belső gyökereit, s megteremti a *Halhatatlanság*, a *Szentség* és az *Élet országát*. Jelzi az "új eget és új Földet" (1Kor 15, 4); ahol Isten "letöröl szemünkről minden könnyet, és halál nem lesz többé, sem gyász, sem jajgatás, sem fájdalom"; s "amik voltak, mind elmúlnak" (Jel 21, 1; 21, 4).

A világ *jelen állapotában* "az emberi történelemben azonban *egyelőre a szeretetnek kell irgalmasságként megnyilatkoznia*" - vélekedik II. János Pál korunk lehetőségeiről. Majd "amikor a világ elérkezik a végső tökéletességre, az irgalmasság fog úgy megmutatkozni, mint szeretet". Addig pedig "*a Kereszt az egyetlen hely, ahol Isten feltárhatja előttünk a maga végtelen irgalmasságát, amennyiben saját Fia, a Megfeszített iránt serkenti irgalmasságra /és részvételre/ az embert*". A Megfeszített az IGE, aki soha el nem múlik (Mt 24, 35); s aki a szívek ajtajánál "áll és zörget" (Jel 3, 20): meghívásra vár, hogy beléphessen. Az egész evangélium magja, szív-csakrája a Hegyi Beszéd, amely az irgalmasság gyakorlását a "legfőbb Jó"-nak láttatja ("Boldogok az irgalmas szívűek, mert ők majd irgalmasságot nyernek" - Mt 5, 7). A világ nagy átalakulását készítik elő, amelyben "*az igazságosságot átölelő szeretet utat nyit az*

irgalmasságnak, az igazságosság pedig az irgalmasság által kinyilvánítja a szeretet tökéletességét".

A húsvéti misztérium tehát Krisztus küldetésének "csúcshelyzete" - hangoztatja II. János Pál - hiszen "ekkor válnak valóra az Utolsó Vacsora termében elhangzott szavak": 'Aki engem látott, látta az Atyát' (Jn 14, 9). "Éppen ezért, amikor megemlékezünk Krisztus keresztyéről, kínszenvedéséről és haláláról, hitünk és reményünk közvetlenül a *Feltámadottra* irányul" - nyomatékosítja a pápa. A feltámadt Krisztus az *Irgalmasság kimeríthetetlen Forrása és eleven Jele az Idők Végezetéig*. "Egyszerre üdvtörténeti és eszkatológikus".

Az Irgalomban gazdag Isten üdvtörténeti szerepét méltatva "az Irgalmasság világrendjében", II. János Pál nem feledkezik meg Máriának, az *Irgalmasság Anyjának* szerepéről sem a húsvéti misztérium fényében. "Máriához, a Megfeszített Édesanyjához hasonló módon senki nem tapasztalta meg a kereszti misztériumát, azaz a traszcendens isteni igazságosságnak a Szeretettel való találkozását". Istenanyasága, mély együttérzése a szegényekkel, a szenvedőkkel, a bűnösökkel, az elnyomottakkal, a rabságban élőkkel arra buzdította őt, hogy mindazokhoz eljutassa a megtestesülés misztériumát, a bűnbocsánat, a megváltás ígértét, "akik az anyai kézből könnyebben fogadják el az irgalmas szeretetet".

II. János Pál enciklikája zárórészeiben (*A mi világunk és az isteni irgalmasság jelenkorunk problémáiról* szól, az Egyház feladatairól, a megtérésről és a közös imádkozás szerepéről mind személyes, mind társadalmi életünk alakításában. Szavai mindmáig érvényesek és iránymutatók, mert, sajnos, az emberiség eltávolodása Isten parancsaitól - s így kegyelmétől - azóta is növekszik. Pedig ez csupán a jóakarát kérdése: hogy "mindig *Isten akaratát akarjuk* hűségesen teljesíteni". Szent pápánk - mint eleven példakép - egész életén át erre törekedett: "A Jót táplálom magamban, a rosszat pedig igyekszem kijavítani, legyőzni". Az ÚR nem kér tőlünk többet, mint: "Ha szerettek, tartsátok meg parancsaimat" /Jn 14, 15). "A tízparancsolat mindössze 10 szó. De ettől a 10 egyszerű szótól függ az ember és a társadalom jövője; a nemzet, az állam, Európa és az egész világ jövője". Tehát: "*Evez a mélyre!*" - mint Isten hűséges gyermeke, meríts a kegyelem kiapadhatatlan forrásából, s boldog leszel. "Semmi sem szítja fel bennünk a Szeretetet és az Isten iránti bizalmat annyira, mintha Isten végtelen irgalmasságáról elmélkedünk, amellyel Ő állandóan elhalmoz bennünket". S ha gyakrabban és hosszán elmélkednénk Isten irgalmasságáról - mint tette azt Faustina nővér, Jézus misztikus jegyese, a csodálatos *Irgalmas Jézus*-kép megálmodója - megváltozna az életünk, s megváltozna, jobb és tisztább lenne köröttünk az egész világ. És akkor halálunk is könnyebb lenne: félelem nélkül lép/het/nénk át az örökéletbe.

De jelen dolgozatunknak most nem az a tárgya; hogy Szent Pápánk felmérhetetlenül nagy jelentőségű elméleti munkásságát és pasztorációs tevékenységét végigkövessük, hanem az, hogy a teológiai gondolkodás előrehaladását vegyük szemügyre a Szeretet és Irgalmasság, élet - halál - örökélet kérdéskörében.

+

II.

A TEOLÓGIAI HANGSÚLYOK fokozatos módosulása

"Az igazi Jelenlét a szívé. Képesség a létezésre.
Amikor *jelen vagyunk*, egész lényünk bevetésre
kerül. Aki így él, az sugárzik, hatást gyakorol.
Átalakul a környezete, megváltozik a világ
körülfötte. Az ember valóságos tevékenysége a
kisugárzásában, a környezetére tett hatásában áll".

/H. Boulad/

Joseph RATZINGER (1927-2023), a későbbi VI. Benedek pápa, még a II. Vatikáni Zsinat kezdete előtt írt tanulmányában (*A keresztény testvériesség - Die christliche Brüderlichkeit*; München, 1960; in: A SZERETETRől c. kötet) az első két főparancsot ("Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből", valamint "Szeresd felebarátodat mint önmagadat") veszi szemügyre elsősorban, mint amelyek életünk centrumában kell, hogy álljanak, s amelyek meghatározzák evilági és túlvilági sorsunkat. Az emberiség egész jövője e két főparancs helyes értelmezésén és teljesítésén múlik: a Szeretet éltet; a Gyűlölet öl. Ezért elhatárolja egymástól is "a vér-rokonságból" eredő természetes *testvérséget*" a Jézus által vallott "új keresztény testvériesség" lelki éthoszáét. Történetileg vizsgálja a testvér-fogalom jelentését (Platónnál: honfitárs, barát; Goethénél a "vonzások és választások" alapján kialakuló kapcsolatok). Az idegen, a "barbarosz": nem testvér; a görög poliszon kívülállók mind "idegenek" - tehát nem testvérek. Az Ószövetségben a *hittestvér* az elfogadott szóhasználat (a vallási közösség azonos a nemzeti közösséggel). A nép: 'am'; a népek pedig: 'gójim'. A *testvérség* itt tehát az Isten választott népéhez való tartozást jelöli: a közös Apa, a Világ-Isten Jahve Izrael nemzeti Istene; csakhogy - mivel EGY ISTEN van, Ő a Mindenek Atyja, az Egyetemes Isten is. Ez önmagában véve bizonyos feszültséget hordoz Isten és a saját kegyelmi döntése alapján választott 'kiváltságos' nép viszonylatában, mert Isten szabad döntése bármikor megváltoztatható (ha népe a bűnök, az engedetlenség tengerében alámerül). Tehát Izraelnek tartania kellett attól, hogy a 'haragvó Isten' bármikor elhagyhatja őt (ez pedig bizonytalanságot teremt Isten és népe kapcsolatában - amit a profetikus irodalom pontosan ki is fejez). Isten azonban Ábrahámmal külön szövetséget kötött: egy családban egyesíti Ábrahám leszármazottait, "elválasztva őket az embertörzs közös Atyja: Ádám, majd a vízözön utáni Noé leszármazottaitól is, azaz az emberiség /akkor még 'pogány'/ egészétől. Vagyis a zsidóknál a közvetlen *testvérség* csakis a *hittestvérekre* és *honfitársakra* vonatkozott.

Tehát a zsidóknál jelentős különbség van a *testvér* és az *embertárs* között - hangsúlyozza Ratzinger.. A kérdésre: "Ki a te felebarátod?" a válasz: a *hittestvér* és a *honfitárs*. De még ez utóbbi sem egészen egyértelmű, hiszen a zsidóság joggyakorlata az idegenekkel szemben azt mutatja, hogy az *emberi kötelesség túlmegy a testvérség határán*. Az üdvtörténet bizonyos pontjain fellépő ószövetségi testvérpárok (*kiválasztottak* és *elvetettek*) története pedig sajátosan össze-szövődik egymással, s bizonyos fokig el is határolódik másokétól (vö.: Káin - Abel /majd Szeth/; Izmael - Izsák, Ézsau - Jákob); ami majd az Újszövetségben kap mélyebb jelentőséget. Maga a zsidóság e kettősséget (*kiválasztottság* és *kitaszítottság*) - tágabb nézőpontból - ugyancsak "testvérség"-ként fogadja el ("az elvetett is testvér"!)). A görögöknél pedig a hellénizmus korában virágzanak a testvérségek (különféle titkos vallási közösségek, szekták, misztérium-szövetségek stb.) - ezek belső ethosza szemben áll a külvilágéval: a *beavatottak* és *beavatatlanok* ellenségesen állnak szemben egymással. Mindemellet azonban a szorosan bezáruló /mondhatnánk: belterjes/ külön-testvérségek ellenében a polisz-demokrácia kialakulásával, a nagy bölcséleti rendszeralkotók s filozófiai iskolák megjelenésével (sztoikusok - epikureisták - Hermeszkövető misztikusok - Szophoklész - Platón - Seneca - Marcus Aurelius stb.) a nagy bölcselők hajlamosabbak mindenkit testvérnek tekinteni (hiszen

Istentől származik az egész emberiség); így "minden ember részese a testvérség alapvető mítosának" (i.m. 209-215.p.).

Ezt az eszmekört viszi tovább a felvilágosodás. A tudós-teológus Ratzinger racionálisan végigvezeti az utat a "*Liberté, égalité, fraternité*" jelszavától a vallás- és királygyilkos francia forradalom véres terrorizmusáig; amikor is a testvériség-eszmét sárba tiporva a "természetes (azaz természettől fogva adott) egyenlőség-eszme" nevében a lehető legtermészetellenesebb társadalmi struktúrát alakították ki a forradalmárok (a jakobinus diktatúrát), meghazudtolva és ellehetetlenítve saját eredeti programjukat. A liberalizmus később - mint eszmerendszer - "a *szabadkőművességben* sokoldalúan lehatárolt belső testvérköröket hozott létre". A felvilágosodástól pedig egyenes út vezetett a *marxizmus* kialakulásáig; csak ott az 'elvtárs' szót vezették be a 'testvér' helyett. Ekkor már "*végérvényesen hiányzik Isten közös Atyaságának eszméje, de a közös eredetű emberiség eszméje is elhalványodott*". "Szó sincs többé minden ember egyenrangúságáról", testvér-voltáról! *Az egymással radikális érdekellentétbe került két társadalmi csoport (kapitalisták - proletariátus) testvérből egymás ellenségévé vált; s az emberek - saját döntésük alapján - a kettéosztott emberiség egyik vagy másik oldalára álltak (állnak azóta is). Vagyis: egyesek testvéreink, mások ellenfeleink.* A marxizmus megosztotta az emberiséget, az egész világot; s a kettéosztott emberiséget egy eszkatológikus végállapot reményében majd "a történelmen túl" óhajta újraegyesíteni (merő illúzió!). Addig véres osztályharc vár reánk (216-219.p.).

Ratzinger úgy látja: "a jellemzett korábbi felfogások mindegyike valamilyen kapcsolatban áll a kereszténységgel". Épp ezért tartja fontosnak, hogy *a kereszténység testvérfogalmát* a legősibb időktől - vagyis az *evangéliumoktól* - kezdve szemügyre vegye, s annak változásait elénk tárja.

A *testvér Jézus tanításában* - hangsúlyozza - kezdetben a patrisztika szóhasználatával rokon: *zsidó hittestvér* (Máté evangéliuma részben még ebben az értelemben használja a szót, főként kezdetben). De ekkor már az új (a zsidóságból kivált), fejlett *keresztény vallási közösség testvéreként különbözteti meg magát* zsidó hittestvéreitől - csak szóhasználatát ezt még nem fejezi ki. Az utolsó ítélet nagy példázatában (Mt 25, 31-46) viszont a Világ Bírója a szükségét szenvedőket, az életből kivetetteket a "legkisebb testvéreinek" nevezi (Mt 25, 20); és ez az összes szenvedőre vonatkozik, nemcsak a hittestvérekre: *a legkisebbek mindnyájan testvérei az Úrnak*, aki "az emberek legkisebbjének" vallotta magát. Tehát a *Krisztussal való testvérség "az inség és az alacsony sors közösségén alapul"*. Vagyis a *felebarát* már nem honfitárs, vagy hittestvér, hanem *társ a lelki Krisztus-hitben*, azaz *minden szükségét szenvedő a Mester testvére* (Lk 10, 3-37). Krisztus *nyitott* testvériség-fogalma tehát eleve *befogadó*, és nem is csak a keresztény közösségekre vonatkozik. Ugyanakkor a *keresztények közötti testvéri viszony* ("keresztény társak") is nyilvánvaló: Pál apostol egész életműve és az Apostolok Cselekedetei bizonyítják: Pál felfogásában "mindazok, akiket Isten Lelke vezérel, *Isten fiai*" (Róm 8, 14; 8, 29); hiszen "nem a szolgaság lelkét kaptátok /.../ hanem a *fogadott Fiúság lelkét nyertétek el*"; s "a Lélek maga tesz tanúságot, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekei, akkor örökösei is: *Istennek örökösei, Krisztusnak társörökösei.* /.../ *Ő az elsőszülött a sok testvér között*". A Zsidó levél első része (2, 11) ugyanezt hangsúlyozza: "Mert ugyanattól az Egytől valók mind: a megszentelő és azok, akiket megszentelt. Ezért nem szégyelli testvérnek nevezni őket".

Ratzinger tehát egyértelműen felhívja a figyelmet arra, hogy a zsidó *Apa-eszme* (Isten Atyasága) ekkor már kifejezetten *keresztényivé* alakult: az apaság és vele a testvérség jóval gazdagabb jelentésre tett szert, a *létszerű egyesülés* irányába mutatva. A Genesis Ádám-tanának helyébe Pál a *két-Ádám* tanítást állította (1Kor 15 és Róm 5): az *első Ádám saját vétke* miatt kapott büntetést; a *halált legyőző Krisztus* - feltámadása révén - az új, a *második Ádám*: ő egy *másfajta* emberiség ősatya. Pál, aki Krisztus felől tekint vissza a történelemre, úgy véli: "a régi Ádám-testvérség a Gonoszban való testvérség volt", hiszen mindig elpusztította a Jót, a

Tisztát, az értékesebbet (Káin megölte Ábelt; a zsidók megölték prófétáikat, halálra ítélték "megváltó" tanítójukat, Jézust, az Isten fiát). Csakis az *új testvérség*, amely irányulásában *egyetemes*, hozhat valódi *üdvközséget*. Pál a második Ádámot, Krisztust tekinti az új emberiség *lelki előképének* (1Kor 15, 45), aki önként feláldozta magát a bűnösök megváltásáért; s bár az *emberek összessége* még nem testvériesült Krisztusban, de majdan - Krisztus életáldozata következtében, az Ő példáját követve - *testvériessé fog válni*. Pál újrafogalmazza az Ábrahám-tant is, amely Izrael sajátos zártságát hirdette: a nemzeti hovatartozás privilégiumának eltörlésével mindazokat *Ábrahám-fiaknak* tekinti, akik Ábrahám hitének lelkületében részesek, *akik egyek Jézus Krisztusban*.

A nemzeti határok helyébe a *hit* és *hitetlenség* közti szellemi-lelki határt állítják az újszövetségi szerzők, akik nem a misztériumvallások szerint értelmezett újjászületésre alapozzák a testvériesség fogalmát (bár a patrisztikában később kidolgozzák ezt is). "A keresztény közösségek kezdettől fogva nyilvánosságra törekedtek: az igazi Izrael és az *új emberiség* megvalósítására" - írja Ratzinger. Új *testvérség*-fogalmuk e törekvésből származik; de a határokat teljesen ők sem számolják fel: "*minden ember kereszténnyé válhat, de csak az lesz testvérré, aki valóban azzá is válik*". Így "minden embert megillet az 'agapé' /szeretet/, de csak a testvéreket, a keresztény felebarátokat illeti a 'filadelfia' /testvérszeretet/. "E fogalomnak a *vérrokonyságon túlra való kiterjesztése* a szó keresztény újraértelmezésének látszik - hangsúlyozza Ratzinger. - Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a keresztény hittestvérek az ethosz egyfajta belső köre mellett foglalnak állást, és az is, hogy a *testvéri szeretet köteleke felülmúlja* a többiek felé irányuló *agapét*" (lásd: "Tegyünk jót mindenkivel, főképpen hittestvéreinkkel" /Gal 6, 10/; vagy az 1Péter-levél: "Mindenkít tiszteljetek, szeressétek a testvéri közösséget" - 2,17). "A zsidó testvérség határainak felbomlásával létrejövő *keresztény testvérség* a fiatal egyház fokozatos megszilárdulása során fokozatos határozottsággal jelölte ki határait. /.../ A Filemon-levél /hasonlóan a Timoteus-levélhez/ azt mutatja, hogy a korlátok jelentősége csökken: *a keresztény rabszolgában a keresztény tulajdonosnak saját testvérét kell látnia* (Fil 16), "a rabszolgákat pedig arra figyelmeztetik, hogy ne vessék meg tulajdonosaikat" (Tim 6,2). *János iratai* a 'testvér' szót végérvényesen behatárolják a *keresztény hittestvérekre*: ő az emberek szeretetéről /általánosan/ soha nem beszél, *csak testvérszeretetre*, a keresztények egymás közötti szeretetére szólít fel (3Jn 5-8). A közösségek egyre inkább megkülönböztetik magukat az addigi csoportosulásoktól, egyfajta exkluzivitás felé tartanak. János figyelmezteti őket a *kölcsönös testvériesség* fontosságára, nehogy elveszítsék azt a *nyitottságot* a többi csoportosulás irányában, amelyet éppen Jézus szellemében meg kellene őrizniük (225-230.p.).

A *patrisztikában* a 3. századig sokoldalúan kidolgozzák a testvérség fogalmát. A *keresztelés: felvétel a keresztény testvérségbe - újjászületés*, amelynek Isten az Atyja, az Egyház az anyja. Ugyanakkor a testvérközösségek egyre jobban bezárulnak; a keresztényüldözés erősödése az összetartozás belső erejét növeli. A 3. századtól kezdve egyre inkább háttérbe szorul a *testvér* szó; viszont az egyházi hierarchiában fennmarad "a fejedelmek testvérségére" utaló megszólításként. A testvér és nővér szó csupán a kolostori közegben él tovább egészen a XX. századig.

"A *keresztény testvériesség* alapja a HIT" - hangsúlyozza Ratzinger - amely "Isten közös atyaságát" vallja, amit a FIÚ közvetít. Ezért "eleven kegyelmi egységben kell élnünk Jézus Krisztussal", akiben az Atyával /is/ Egyek vagyunk ("Abba!"). Az Újszövetségben jelenik meg Isten mint Jézus Krisztus Istene, aki egyetlen Fiában, Fia által megszólította az egész emberiséget; sőt saját magát is végérvényesen megszólíthatóvá tette számunkra, akik hiszünk Benne. Jézus Krisztus által Isten emberré lett: s Istenemberként részévé vált minden ember dialógikus összefonódottságának, amely minden embert *egyenrangúként* kapcsol össze. Bárki megszólíthatja Jézust, az embert (nemcsak a keresztények); Benne azonban "a *teljesen más* Istent" szólítja meg. "Krisztusban Isten a változékony teremtménynek egy darabját magához ragadta, s ezáltal megnyitotta a kaput, amely őt a teremtményektől elválasztotta. *Isten*

tehát Krisztusban az *emberek társává* vált". A FIÚ a zsidóság történelmében "a Végkorszak Királya, a Messiás méltóságneve, az igazi Izrael beteljesedett képe" (2Sám 7,14; Zsolt 2,7; 89/88/, 27). Ez összhangban áll azzal, hogy "Jézus önmagát kifejezetten egy új Izrael megalapítójának tekintette, amely az ő személyében már jelen is van"; így "az önmagát értelmező képekben kétszer is az új Jákob-Izraelnek nevezi magát" (Jn 1,51; vö.: Ter 28,12; és Jn 4,6. 11.). De erre már több szinoptikus szövegrész is utal, amelyek megerősítik, hogy Jézus "örök Istenfiúsága a Szentháromságban" gyökerezik. "Jézusban beteljesülten van mindaz jelen - hangsúlyozza Ratzinger - ami Izraelben csak árnyszerűen. Valójában Ő a FIÚ"; "az igazi és valódi Izrael". Istenfiúságát azonban mindenki számára hozzáférhetővé akarja tenni: bárki beléphet Hozzá, eggyé válhat vele, s vele együtt mondhatja az Atyának: "Abba!" A hívek összességéből álló új Izrael (a keresztény közösség) az Atya Egyszülöttébe való beágyazódása révén (Jn 1,18) *Eggyé lesz Krisztusban* (Gal 3, 28).

"Az Ábrahámnak szóló ígéret tehát egyetlenegy embernek szól: Jézus Krisztusnak" - vélekedik Ratzinger - "vele együtt és *Őbenne* azonban mi is *Isten gyermekeivé válhatunk*". A *beletestesülés* a keresztség felvételével veszi kezdetét: ettől fogva egy testet alkotunk az Úrral és egymással - ami a bűnbánat és az Eucharisztia által újra és újra teljessé válik. "A keresztény testvériség tehát abban különbözik minden egyéb, a vérrokonságon túlmenő testvérségtől, hogy a legigazibb valóságra épül: a szentségek révén részesülünk benne (esszük az ÚR testét, isszuk az Ő véré). E testvériség tehát a *Krisztusban való életközösség* tudatos, lelki elfogadását jelenti, ami a hitre és bizalomra épül, amely egyben szeretet és imádat is. "Aki eggyé válik Krisztussal, az *eggyé válik a keresztényekkel*, s így leomlanak a természeti és történeti válaszfalak. A rendi vagy hierarchikus berendezkedés szükségszerű határain túl az *egyenrangú testvérség ethoszának* kell érvényre jutnia": "*mindenki, aki Krisztusban van, új teremtmény*". Épp ezért minden eddigi különbözőség érvényét veszti, amely az emberiséget eddig megosztotta (tisztá / tisztátalan, kiválasztott / nem kiválasztott, Izrael / pogányok); Krisztus vére árán mindenki közel került egymáshoz. Jézus - *Krisztusban testvérré* válva - "mint békeszerző, a két népet magában eggyé, új emberré teremtette. /.../ Eljött, hogy békét hirdessen nektek, távol levőknek, és békét a közel levőknek" (Ef 2, 12-17; ApCsel 10, 9-16).

Krisztus titka: *ledönteni minden határt*. "Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban" (Gal 3, 27); majd Pál a nemzeti válaszfalakat is lerombolja: "Itt már nincs görög vagy zsidó, körülmetélt vagy körülmetéletlen, barbár vagy szittyá, szolga vagy szabad, hanem Krisztus a Minden, és Ő van mindenben" (Kol 3, 10). Ugyanakkor a kereszténység új határt is teremtett a keresztények és nem-keresztények között. "A keresztények számára közvetlenül csak a másik keresztény a testvér, a nem-keresztény viszont nem az". Így a keresztény közösségek az idők folyamán mindinkább belterjessé váltak. Maga Jézus sem nevezett megkülönböztetés nélkül mindenkit testvérenek; csak azokat, akik *egyesülnek vele Isten akaratának követésében*. Sőt: Jézus meghirdeti tanítványainak a földi testvérség és a rokoni kötelékek megszakadását (Mt 10,21; Mk 10, 30). A többi ember a testvérekkel szemben "kívülálló" /hoi exó/, akik fölött majd Isten ítélkezik (1Kor 5, 12-13). A testvér-fogalmat csakis ilyen körülhatároltságban lehetett megvalósítani (eleinte az egyház is mindig a konkrét helyi közösségekben szerveződött és valósult meg). A keresztényeknek "szeretniök kell a hitetleneket is" - hirdette Pál (2Kor 3,5); másban azonban nem kell velük közösséget vállalniok: "*Akiben nem lakik Krisztus lelke, az nem az övé*" (Róm 8, 9). A cél: ezek lelkületének megváltoztatása.

Nagyjából ez volt a teológiai szemlélet még a II. világháború utáni időszakban, az 50-es években is (Ugyanakkor ennek ellensúlyozásaképp kezdtek elterjedni, sőt felvirágozni a különböző lelkiségi mozgalmak). Ratzinger a "hivatalos" felfogással szemben úgy véli: *a cél mégsem a más nézetűek kiközösítése, hanem visszatérítése a keresztény közösségbe*, az Egyházba (vö. 232-250. p.). Mert "a szellemi-lelki közösségben feloldódik bennünk a sérelem,

a fájdalom, s vigasztalást nyerünk Isten Szeretete által. Az őskeresztény közösségek védőgyűrűt képeztek a szenvedők köré".

A valódi egyetemesség, az összetartozás alapja Ratzinger felfogásában az evangélium: "Jézus műve nem a részre, hanem az egészre, az emberiség egységére irányul" (ami csak az evangéliumi alapokon születhet meg: Isten akaratának teljesítésével). "A behatárolt testvérközösség kiválása nem egy ezoterikus kör létrehozására irányul, hanem minden ember szolgálatára". A keresztény testvérközösség az egész emberiségért van - és az érte vállalt kötelezettségét mindenekelőtt a misszió, az agapé, és a szenvedés révén teljesíti".

Az Egyház megalapításával kialakult egy *újfajta kettősség* (a Kiválasztott kisebbség - az *Egyház magja* - és a "megváltott" *többség* között); holott Jézus műve alapvetően az *emberiség egységére* irányult. ISTEN Üdvözítő Terve szerint a *keveseknek* (Karl Barth kifejezése szerint a *kiválasztottaknak*), akikben Isten és ember *egységben* van, mert bűnös voltukból kiemelte őket a kegyelem, önáldozatukkal és példájukkal kell segíteniök gyengébb testvéreiket a megtérésre. Ezért kell a legfőbb *Kiválasztottnak*, Jézusnak az *emberiség bűneiért vezekelnie*. Neki az "isteni elvetést" is el kell szenvednie mások, a többi ember helyett (akik külön-külön és együtt is megérdemelnék az elvetettséget). Ratzinger, elfogadva Karl Barth érvelését, így értelmezi a Megváltó áldozatát: *Jézus Krisztus, aki egyedül méltó az üdvösségre*, Isten örök akarata szerint szent cserében a *kárhozat egészét* (a megvetettséget, kiközösítettséget és a halált) *magára vette* (ugyanis *Istennek* el kell/ene/ vetnie, meg kell/ene/ bélyegeznie a gonoszokat; s *az igazakat kell/ene/ kiválasztottakká tennie - de Ő* (hogy ne kelljen szinte mindenkit elvetnie): *az egyedül Igazat* és egyedül *Kiválasztottat* veti el, hogy Ő általa mindenki kiválasztott lehessen. (Vagyis minden ember, a legnagyobb bűnös is, megkapja a lehetőséget, hogy - *Krisztus áldozatát elfogadva - Istenhez megtérve kiválasztottá váljon*). *Krisztus* a "két testvér" (Jó-Rossz) viszonylatában *a tévelygő testvér megmentését kapta feladatul*, hogy ketten eggyé válva, erős belső testvériségben összeforrva erősítsék az Egyházat, s a "*tévelygők*" is *képessé váljanak létük legmélyebb értelmét* felismerni és *beteljesíteni* Krisztus helyettesítő áldozata által.

Krisztus abszolút önzetlen önfeláldozása nyomán mások /a tanítványok/ is vállalják a szenvedések útját (ki-ki a maga keresztjének hordozását), hogy - Mesterüket követve - maguk is kiválasztottá, Isten engedelmes fiaivá /gyermekeivé/ válhassanak. "Az Egyház küldetése pedig abban áll - véli Ratzinger - hogy Isten üdvözítő művéről olyan nyilvános bizonyosságot tegyen a világ szeme előtt, hogy az mindenki számára érzékelhető legyen; de ezt szent diszkrécióval kell megvalósítania". "Menjetek tehát, tegyetek tanítványaimmá minden népet!" (Mt, 28, 19) A keresztények egymás közti magatartásának térítő, példaadó, valóban misszionáló erejűnek kell lennie ("lámpássá a lámpatartón" (Mk, 4,21); és nem elégedhetnek meg csupán hittestvéreik szeretetével ("ha nem köszöntitek csak barátaitokat, mi különöset tesztek?" - Mt, 5, 47). Azok felé kell fordulniuk, akik nélkülözik a szeretetet - anélkül, hogy viszonzást várnának. A szegények, a segítségre szoruló, a betegek, az elesettek - Krisztus testvérei, sőt: maga az Úr jelenik meg bennük (Mt 25, 31-46). Az agapé, a karitás ma már az Egyház egyik legfontosabb feladata. A keresztényeknek a nem hívőkkel kapcsolatos legfőbb kötelezettsége, hogy Mesterüket követve, másokért /is/ vállalják a szenvedést.

Pár nappal szenvedéstörténetének kezdete előtt mondta Jézus: "Az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért" (Mk 10, 45). "Jézus 'tanítványai' mindig kevesen lesznek és szemben állnak a 'sokakkal', a széles úton járókkal - hangsúlyozza Ratzinger - mint ahogy Jézus, az EGY, szemben állt /és áll/ az egész hitetlen emberiséggel (eleinte csak 12 apostola, majd a 72 tanítvány követte Őt). A tanítványok küldetése (mindmáig!) az, hogy *ne a többség ellen*, hanem *értük* legyenek. S ha nincs más út, a *helyettesítő szenvedés* útja az ÚR oldalán (a "királyi út") mindig nyitva áll előttük. *Az egyház épp vereségeiben áll az Úrhoz legközelebb*. Katolicitása így értelmezendő tehát: sohasem lesz *teljesen* katolikus, azaz mindent átfogó - zárja Ratzinger a fejtegetéseit. Kicsi nyáj marad - jóval kisebb, mint amit a statisztika mutat (mert tagjai között *kevés az igazán*

hívő). Sokakat nevez "testvér"-nek, akik valójában "pseudodelfoi" /névleges és látszólagos keresztények/; de szenvedésében és szeretetében mégis mindig a *sokakért van: mindenkiért*. Ezért "katolikus": egyetemes: szenvedésében és szeretetében minden határon áttör (251-257.p)

Ratzinger kérdésfelvetései azért /is/ fontosak voltak, mert még a II. Vatikáni Zsinat előtt vagyunk; és nyilvánvalóan kitűnik elmélkedéséből, hogy a /katolikus/ egyház *dogmatikai reformjára* megérett az idő. Bár ekkor még "ördögtől való" kérdésnek tűnt az ökumené, mégis érzékelhető, hogy a német teológus szemében elkerülhetetlennek tűnt Róma és a 'szakadár' egyházak viszonyának rendezése a XXI. század válsághelyzetének feloldására. Ezért az (akkor még) fiatal pap-teológus - *később* nagytekintélyű, *egyházújító pápa* - bátran felveti a "keresztény testvériesség" kérdését is "a közös hitbeli kötelékekkel" egyaránt Jézus Krisztushoz kötődő "elszakadt testvérekhez" való viszonyukat illetően. "El kell-e vetni ezt a formulát pusztán azért, mert az *újszövetségi testvériesség* /.../ csak az *egy* asztal közösségében résztvevőkre vonatkozik, akik *communio*-közösséget alkotnak?" Avagy "a katolikusok a nem-katolikus keresztényeket 'más' testvéreknek tekintsék, ahogy az a kereszteleetlenekre érvényes, vagy pedig a *keresztség közössége* és az Egy Úrhoz fűződő hitük megvallása mégis *a kötelék magasabb formájára* utal?" Eretnekségnek "mégsem lehet nevezni a protestánsok lelki helyzetét!" - hangoztatja - csupán olyan jelenségnek, "amelynek teológiai meghatározása még nem történt meg". Ezt az Újszövetség szellemében kell továbbgondolni - véli - s a *mai világ adottságait figyelembe véve* meghatározni. "Kegyelem a szentségeken és a látható egyházon kívül is van. Isten és az ember párbeszéde a szabadság jegyében áll"; nem lehet azt kijelenteni, hogy "csak a katolikusok járulnak hozzá az üdvrend megvalósításához"; s hogy csak ők képviselik Krisztus tanításait; a többiek pedig "csupán az előbbiek pusztá árnyai".

"A *dogmatikai sík mellett* a konkrét emberi kapcsolatok *morális síkja* is fontos" - vélekedik Ratzinger. Az egyes /szakadár/ egyházak tagjai valóban nem tartoznak bele a *communio*-közösség kötelékébe. "Azt azonban meg lehetne kívánni, hogy a két közösség /a katolikus és az evangélikus/ tekintse egymást "testvérnak az ÚRban"! E két közösség *valóban testvére* egymásnak; s mivel a szakadást nem lehet (és nem is kell) megkerülni - ezért "az elszakadt testvérek" szófordulat pontos és használható. Ez "egyszerre vigasz és tövis, amely nem enged megnyugvást, amíg valóban "egy nyáj lesz és egy pásztor" (Jn 10, 16).

A II. Vatikáni Zsinaton és az azt követő esztendőkből komoly viták folytak az *ökumenizmus* kérdésében is. II. János Pál 1980-ban kelt II. enciklikájában (*Dives in misericordia*) már leszögezi: "Az *ökumenizmusnak is föltétele az irgalmas szeretet*". A mai egyház tisztában van azzal - hangsúlyozza -, hogy "csak Isten irgalmára alapozva tudja megoldani a II. Vatikáni Zsinat tanításából következő feladatokat", főként az ökumenizmus ügyét, amelynek célja, hogy "Krisztus valamennyi követőjét egyesítse". Az Egyház támogatja a sokféle ökumenikus kezdeményezést, de alázattal megvallja: "csak az emberi széthúzásnál erősebb szeretet képes megvalósítani azt az egységet, amelyet Krisztus imádkozva kért az Atyától, s melyet nem szűnik meg soha "kimondhatatlan sóhajtozásokkal kérni számunkra" (i.m. 62.p.)

+

Karl RAHNER, a II. Vatikáni Zsinat utáni korszak világszerte jól ismert, neves svájci teológusa (1904-1984) a grazi egyetemen a Katolikus Akadémia hallgatóinak és diplomásainak 1980-ban tartott előadása (*Ki a Te testvéred?* - /Wer ist dein Bruder?) szövegét teszi közzé *A szeretetről* c. kötetben - Graz, Katolikus Napok, 1980; i.m. 275-310.p.); jelezve e kérdés fontosságát az emberek közötti viszonyok "testvériesülése" tekintetében.

Az Isten-szeretet az emberi egzisztencia szabad kiteljesedését foglalja magába - hangoztatja; "ez az összes parancs alapja és célja". Istent önmagáért szeretjük - nem pedig úgy, hogy "a magunkkal szemben támasztott elvárásoknak megfelelően, teljesítményünkkel

magunkat igyekszünk kiteljesíteni". E szeretetben kilépünk magunkból, és "tudatos *önátadásunk* révén beléveszejtjük magunkat Isten kimondhatatlan Titkába": teljesen átadjuk magunkat a felfoghatatlan és örökkévaló Titoknak. Ez az önátadás kitörni készlet bennünket egzisztenciánk szűk börtönéből - s csak ez adhatja meg számunkra az Üdvösséget. Csakis akkor tudom szeretni felebarátaimat, a többi embert, ha Istenre ráhagyatkozva, bizalmam Őbelé helyezve, meg tudok nyílni mások /testvéreim/ felé. Így kapom meg azt a lehetőséget, hogy *kilépve önmagamból*, egész emberi létem kiteljesedhessen az Isten-szeretet által. Ez a *keresztény testvériesség* titka. Modern világunkban (a globalizálódó világállapotban) különösen fontos, hogy az egyház - világegyházzá válva - testvériességben éljen. S hogy Róma feladja saját felsőbbbségi tudatát.

Ma, "az *egységes* emberiség korában, amikor mindenkit /minden népet is!/ megillet az egyenjogúság és a nagykorúság", az egyház nem zárkozhat be csupán Európába - hangoztatja Rahner - onnan exportálva a világ minden tájára a nyugati kereszténységet". Rómának "össze kell fognia a különböző országok egyházait és a híveket - akik együttesen alkotják az *egyetemes egyházat*". A különböző felekezeteknek is nyitniuk kell egymás felé (az *ökumené* útján). "A II. Vatikáni zsinat hozzá is kezdett e feladat teljesítéséhez" - nyomatékossítja éles látású teológusunk - így hát "a teológia sem maradhat a 19. és a 20. század első felének újszolasztikája színvonalán". *Lemondtunk a latin nyelvről* - mint az egyház világnyelvéről, s *ez utat nyitott* a liturgiában a *pluralizmus előtt*, lehetővé téve, hogy valóban egyenjogú testvérek és egyenjogú helyi egyházak szerveződhessenek világegyházzá. De azon belül a testvéries *egyenrangúság* eléréséért és a *nyugati egyház uralmának lefaragásáért* sokat kell még tennünk. Latin-Amerika, Kelet-Ázsia, Afrika kezdeményezéseit, liturgikus gyakorlatát, a helyi egyházak testvéri egyenjogúságát akceptálva, "minden atyáskodó gög nélkül" *el kell fogadnunk az Egyház összes rész-egyházát*. Ez a hírközlő eszközök viharosan gyors fejlődésének szintjén már nem is tűnik olyan lehetetlennek, mint korábban.

Így hát korunkban *újra lehetségessé vált* a lélekben és szeretetben megvalósuló konkrét közösség számára a *testvériesség magasabb rendű megélése*, a lelkeségi mozgalmak kibontakozásával az individualista gondolkodásmódon való túllépés /a lelki szocializálódás/. "A mai egyháznak teret kell biztosítania egy *nyitottabb*, a benső és eredeti lelkeség, *testvériesebb életstílus* kialakítása számára". Jelenlegi keresztény életvitelünk mintha azt sugallná még most is, hogy "kinek-kinek csak a saját üdvösségéről kell gondoskodnia az imádság, a szentségek, az eucharisztia vétele, a bűnök kerülése illetve megbánása révén" ("Mentsd meg lelkedet!"). Holott az *alapfeladat egyre inkább*: "Mentsd meg felebarátodat!" A *krisztusi felebaráti szeretet* valójában az *egyéni önzés teljes felszámolását* követeli meg. "Csak ha a viszonzást nem váró szeretet és segítőkészség győzedelmeskedik", akkor érvényesülhet "a *kereszt balgasága*" - a krisztusi *önzetlen önfeláldozás*. S akkor "a felebaráti szeretet átfogja egész életvitelünket - s ez az önmagunktól, önzésünktől való igazi 'megszabaduláshoz' vezet". Valójában ez az *istenszeretettel egylényegű testvériség*. Ha így élünk, öröm és boldogság lesz egész életünk. "Hiszen az igazi szeretet valóban önzetlenné tesz és Isten megfoghatatlan titkára hagyatkozik". A helyesen értelmezett testvériesség kizárja a "szektásodást", a saját-érdekek előtérbe állítását; s egyéni szempontjait félretéve a másik / mások javára törekszik. Az *egység* tehát csakis a *közös akarat* elfogadásával valósulhat meg. "A testvériességnek az egyház vezetési / uralkodási stílusában is meg kell jelennie - a *felsőbbségi gondolkodásmód eltűnésével*" - teszi hozzá nyomatékosan Rahner. - "Azonban a vezetői /*pápai*/ *teljhatalom tiszteletének*, mivel az Urunk és az Ő kegyelme által egy mélyebb testvériességen alapszik, *meg kell maradnia*".

A jelenkori dinamikus változó viszonyok között a fejlettebb internet-kommunikáció ma már "lehetőséget kínál az intenzívebb testvériséghez" (a bázis-közösségek, a különböző lelkeségi csoportok sokféle életformát nyújtanak) - így "a keresztény testvériesség nem jelent azonos életstílust" - véli modern gondolkodású teológusunk; tehát nem az uniformizálódás a

cél. "*Valódi /plébániai/ közösségekre van szükség*", amelyek "testvérekként ugyanabból a Szt. Lélekből élnek", mint maga az Egyház. A jelenkori '*vallásos individualizmus*' következtében - hangoztatja Rahner - az igazi közösségi élet nagyon nehezen alakítható ki: hiányzik a missziós lelkület; de még a nyílt párbeszéd is arról, hogy "mi ad erőt és világosságot az életünknek". Régebben "oldottabb volt a lelki érintkezés nyelve a keresztény testvérek között": félelmeiket - örömeiket - nehézségeiket megosztották egymással; benső vallási életüket feltár/hat/ták egymás előtt. Kérték egymás imáját nehézségeik megoldásában, szívük mélyéig komolyan vették a halottért mondott requiemet, őszintén meggyászolták testvéreiket, törődtek egymással a közösség tagjai. A lelkiség és a felebaráti szeretet egységet alkot; eleven plébániai élet csak a közösségi összetartozás légkörében valósulhat meg.

Valódi *mély emberi találkozás* csakis az önzetlen *testvériességben* jöhet létre (enélkül "*elidegenült*" viszonyok vannak csupán). Az ember-lét titka: "csak akkor és ott tud önmaga lenni, ahol bizalommal és szeretettel átengedi magát annak a megfoghatatlan Titoknak, akit Istennek nevezünk". A keresztény testvériesség antropológiája optimista, így azt mondja: mindez nem lehet csupán a kevesek kiváltsága. "Két határtalan személy végtelen érintkezése - amelyet a Végtelen Isten abszolút Titka vesz körül - minden ember számára lehetséges". Legfeljebb azt mondhatjuk, hogy "a primitív önzésnek a /mai/ mocsarában kivételesen ritkán jelenhet meg a fenséges szeretet csodája". A valóság azonban "mindig nagyobb és mélyebb annál, mint amit szavakkal kifejezhetünk", s bárkivel megtörténhet a csoda.

A "józan hétköznapi szeretet alig választható el az egoizmustól" - véli Rahner; de vannak esetek, amikor hirtelen döntenünk kell: "belemerészkedjünk-e olyan értelmetlennek látszó /biztosítások nélküli/ kalandba", amely sosem fizetődhet ki? Az ilyen pillanatokban az ember vagy óvatosan gyáva lesz, vagy merész bizalommal vállalkozik rá; "a szó igaz értelmében *a szabad személy biztosítékok nélkül is mer szeretni*". A szabadság többre mer vállalkozni, mint amennyit a számító értelem jóváhagyna: "kockára teszi önmagát és a másik személyt, *belezuhanva* abba a kifürkészhetetlen, határtalan *mélységbe, ahol Isten lakozik* - akit végeredményben csak ebben a talajt vesztett zuhanásban lehet megtapasztalni". Ennek feltétele csupán az, hogy önzésünket levetkőzve, individuális érdekeinket háttérbe szorítva tanuljunk meg környezetünkkel, embertársainkkal, családunkkal *nyitott és őszinte párbeszédet* folytatni; mindenkinek azt adni, amit önmagunkból tudunk (nem tárgyi ajándékokat, hanem szeretetet és bizalmat sugározva feléjük).

Karl Rahner hisz abban, hogy "a feltámadt Jézussal szoros, egzisztenciális kapcsolatban élő ember már itt a földön a Mennysországra él". Amikor a Feltámadott belépett Isten Dicsőségébe, az nem egy konkrét helyet jelentett (amit Mennysországnak hívtak már addig is); hanem épp ellenkezőleg: "maga a feltámadás teremtette meg a Mennysországot" - a *majdani* Feltámadottak, Üdvözültek lakhelyét. Így a szó legmélyebb értelmében Jézus lehetővé tette az ember számára, hogy Istennel szellemileg-tudatilag egyesüljön. A Mennysország tehát mint csodálatos lehetőség *itt van velünk, bennünk* - nem csak szimbolikusan, hanem valóságosan, az *érzületünkben, a gondolatainkban, a boldogságunkban* (hányszor mondjuk emelkedetten: "A Mennyben érzem magam"!). Ahogy életünkben előrehaladunk s a kegyelem állapotában kibontakoztatjuk *benső - Krisztussal harmóniában élő - ÉNünk*, hivatásunk, személyünk Teljességét, fokozatosan *megtapasztaljuk a bennünk élő mennyei béke állapotát* (nem lázadunk, nem jövünk indulatba, nem haragszunk senkire, a kisebb-nagyobb bántásokat őszintén megbocsátjuk, könnyű szívvel engedelmeskedünk Isten akaratának stb.): vagyis *önmagunkkal /és Jézus parancsolataival/ összhangban* élünk. *Ez maga a Menny. A halál* csupán beteljesíti */megkoronázza/ ezt a felismerést* utunk végén: *megérkeztünk* oda, ahova indultunk, ahova vágytunk - *ittthon vagyunk*. Hiszen Jézus számunkra is helyet készített az Atyai házban, ahol - mint mondta: "sok hely van". Ő odavár minket. S mi békés-boldogan megnyugszunk égi "öröklakásunkban": *hazaérkeztünk*.

A szétzilált földi viszonyok, az utóbbi évszázadokban folyó örök "háborúsdí" megrázkódtatásai után már nagyon vágyunk az egyetértésre, az EGYESÉGre. "Napjainkban olyan centripetális erő működik az emberiség körében, amely az egyes kulturális és történelmi egységeket fokozatosan *közös élettérbe* tömöríti" - hangsúlyozza Rahner. - Ősi s ma mégis új jelenség - az individualizmus virágzó évszázadai után - "hogyan az emberiség megint a kölcsönös függőség állapotát alakítja ki. /.../ Az ilyen egyesülési törekvésekkel együtt jár egyfajta humanizmus" - legalábbis elvileg. "Ebben a légkörben születhetett meg például az Emberi Jogok Nyilatkozata is, amelyet az Egyház csak most fogadott el igazán". Az egyháznak a *globalizáció*, a gyors technikai fejlődés, a *digitalizáció korában* nyílt csak lehetősége arra, hogy "világegyházzá váljon, s ezáltal új, eddig még soha nem tapasztalt testvériességben éljen". S éppen ez a testvériesség kívánja meg azt, hogy az Egyház valóban Világegyház legyen, s az egész világ püspökei, a Föld szinte minden népének és kultúrájának képviselői, küldöttei részt vegyenek az egyházi határozatok megalkotásában.

Karl Rahner tehát örömmel üdvözlö a II. Vatikáni Zsinat lényegi újításait az egyházi élet területén: autokratikus szervezeti felépítés helyett *szinodalitás*; *pluralizmus* a liturgiában /pl. a latin helyett a *népnyelv* használata/, s az Egészen /a Világegyházon/ belül a *helyi /részelgyházak* (Afrika, Latin-Amerika, Kelet-Ázsia stb.) *testvéries együttműködésére* irányuló törekvéseket: hogy egyenrangúan vehessenek részt a szervezeti formák kialakításában. "Az Egységhez csak akkor juthatunk el, ha minden atyáskodó gőg nélkül, testvéri lelkülettel *egyenjogúvá tesszük az egyház összes tagját*". Ezért határozott, konkrét javaslatokkal is hozzájárul a zsinati szellemiség terjedésének előmozdításához. "Az igazi szeretet önzetlenné tesz és Isten megfoghatatlan titkára hagyatkozik" - hangsúlyozza. Támogatni kell tehát a *lelkiségi mozgalmakat*, teret engedni a *személyes karizmák* kibontakoztatásának, segíteni az *Egyházak Ökumenikus Tanácsának* munkáját, erősíteni kell az *evangelizációt*, a *világmissziót*, a keresztények *társadalmi felelősségtudatát*, részvételét a társadalmi és az egyházi élet /*plébániai közösségek szellemisége*/ alakításában, a keresztény bázisközösségek működését stb. stb. "Hitvalló testvériességre" van szükség: tanúságtételekre, *vallásos nyíltságra* hitéletünk feltárásában, egymás kölcsönös erősítésében, *közös ima-alkalmak* szervezésében. "Igazi emberi találkozás csak a testvériességben jöhet létre" - hangoztatja Rahner. - "Az ember titka Isten titkából ered és azon alapul: csupán a SZERETET csodájában lehet megtapasztalni, hódításra törő elméleti tudással nem". "A felebaráti Szeretetben két Titok hatol egymásba - tehát maga a TITOK: ISTEN van jelen, aki a véges személyiséget kegyelmével árasztja el".

A testvériesség élménye nemcsak a "kiválasztottak" osztályrésze! - hívja fel figyelmünket Karl Rahner. "A testvériesség keresztény teológiája azt hirdeti: két határtalan, szabad személy érintkezése, amelyet a végtelen Isten abszolút titka vesz körül, minden ember számára lehetséges; sőt: szent és elvárt feladat, amely minden embert kötelez (azokat is, akik vergődve, szűk horizonttal élnek, s azokat is, akiket az élet fájdalmasan kisszerű gondjai sodornak)". Mindenki alakulhat /és ki is alakul/ az a *Szeretet*, amelyet "a legkifinomultabb antropológia sem képes feltárni sohasem - mert a *szívünk sugallatára épül*", abból táplálkozik. "Tévedtünk, amikor az üdvösséget és a kárhozatot néhány olyan parancs megtartásától tettük függővé, amelyeknek alig van közülük e magasrendű szeretethez egymással és Istennel". A végtelen szabadságnak és szeretetnek ez a csodája "megszülethet köztünk, szegény nyárspolgárok között" is, "nyomorúságos mindennapjainkban": "ha a kegyelem megajándékoz bennünket a feltétel nélküli *ugrás szabadságával*". Egy-egy jó szó valaki betegágyánál, "lemondás egy kis előnyről más/ok/ javára, a mindennapi élet ezer aprósága", amelyben megnyilvánulhat a testvériesség - életünk egyetlen igazi cselekedete lehet.

Az ilyen szituációk *válaszút* elé állítják a legönzőbb embert is: vagy gyáván-óvatosan visszahúzódik; vagy a szabad döntés jogán bizalommal "beleveti magát" a kockázatos 'vállalkozásba': bizalmat kölcsönöz "rászoruló", hozzá forduló embertársának. A keresztény hit meggyőződése az, hogy csak Isten és az emberek szeretete juttathat el az üdvösségre. Ez

megszülethet a hétköznapiak alázatában, a *lemondásban* is, "amely részt ad nekünk Jézus végső odaadásában a kereszten". "A testvériség Isten szeretetéből fakad".

Karl Rahner azt is felismerte (és tudatosította tanítványaiban: az új-teológia több nemzedékében, köztük Henri Bouladban is, akinek a 60-as években professzora volt a Chicágói Egyetemen) - hogy "*abban az emberben, aki földi életében nyitott a Világ, mások, a többi ember felé, már itt a Földön kinyílik a szellemi lélek*; s így "szenvetései által sok energiatöbbletet, dinamizmust ad át az emberiségnek" - vagyis *mások javát szolgálja*. "*Halálával személyes tudata azonnal bekapcsolódik az univerzális tudatáramba, hogy egy fokkal magasabb szintre emelje azt*" - miáltal ő maga is *magasabb szintre lép*. Vagyis a *Szeretetre nyitott, szeretetben élő ember megemeli az emberiség szeretet- és együttműködési szintjét*. Így fejlődik, emelkedik (halottai *által is*) a tudatosság mind magasabb fokára az emberiség. Ennek eredménye az *evolúció*, a haladás.

+

III.

A SZERETET és az IRGALOM VILÁGRENDJE

/a világ átalakulásának titka/

"A HIT alapja annak, amit remélünk,
bizonyítéka annak, amit nem látunk"

/Zsid 11, 1/

"A SZÍV képessége meglátni azt,

ami szemmel nem látható"

/H. Boulad/

Hans Urs von *BALTHASAR* - korunk talán legismertebb, kiemelkedő jelentőségű német teológusa (1903-1988) - ugyanezt hangsúlyozza tanulmányában: CSAK a SZERETET HITELES (Glaubhaft ist nur Liebe; 1975; u.o. 311-400.p.). Mintegy új alapokra helyezi a teológiai gondolkodást a "személyes Isten-kapcsolat" fogalmának körüljárásával, a *metánia* (*metanoia*) elkerülhetetlenül szükséges mozzanatát - mint e kapcsolat előfeltételét - középpontba állítva. Az *Előszó*ban leszögezi: "Ez az írás nem tartalmaz semmi alapvetően újat"; csupán "a Szentek gondolkodásának nyomát igyekszik követni: Szt. Ágostonét, Szt. Bernátét, Szt. Anzelmét, Szt. Ignácét, Keresztes Szt. Jánosét, Szalézi Szt. Ferencét, Lisieux-i Szt. Terézét. A szeretve élők tudnak legtöbbet Istenről; rájuk kell figyelnie a teológusnak".

Balthasar, a két világháború közötti időszak 'katolikus megújulás'-ának vezéralakja, Romano Guardini teológiai kurzusait hallgatta, majd belépve a jezsuita rendbe, Franciaországban folytatta tanulmányait, s az 'újkatolikus mozgalom' költőinek (Paul Claudel, Charles Pequet, Henri de Lubac stb.) műveit fordította. 1936-ban pappá szentelték, Bazelbe költözött, majd elhagyva a jezsuita rendet, egyetemi lelkészként (1940-48) és a későbbiekben hatalmas életművet létrehozó teológusként új irányt indított el a teológiai gondolkodásban. *Jézus eszkatológus, egyetemes* küldetését hangsúlyozva bizonyította, hogy "szenvedésével - halálával és feltámadásával beteljesítette az ószövetségi várakozásokat, de nemcsak a zsidóságra, hanem az egész emberiségre vonatkozóan: mintegy előkészítette Isten Országának megvalósulását". ISTEN IGÉJE minden ember, minden nép ÜDVÖSSÉGére vonatkozik - Jézus KINYILATKOZTATÁSA az ATYA akaratát közvetíti: "Nem azért szálltam le a Mennyből, hogy a magam akaratát tegyem, hanem hogy annak az akaratát, aki küldött engem" - "Ő parancsolta meg nekem, hogy mit mondjak és mit beszéljek" (Jn 6, 38; 12, 49). Az Egyháznak tehát *Jézus-centrikussá, IGE-hirdetővé, karizmatikussá* kell/ene/ válnia (vö.: Puskás Attila: *Megismertük és hittük a Szeretetet*; Szt. István K. 2012).

Az egyházatyák kora, a középkor, sőt még a reneszánsz is - amelynek szálai napjainkig nyúlnak - "a vonatkozási pontot kozmikus és világtörténelmi távlatba helyezték" - írja. Az *újkor* a 'felvilágosodás' idején az *antropológiai középpontra* váltott át. Balthasar szerint mindkettő elhibázott: "amit Isten Krisztusban az embernek mondani akar, az sem a világ egészében, sem a sajátosan emberiben nem fejezhető ki szabályokban. *Istennek az emberre irányuló tette* olyan tett, amely maga értelmezi magát az embernek és az emberért (és csak az után általa és benne)". E tett *csakis a szeretet által érthető* és hihető: "*Isten saját szeretete* ez, amelynek megjelenését *Isten dicsőségének* mondjuk". Az *Ószövetségben* ez a dicsőség Jahve fényességes fenségének jelenléte volt - az *Újszövetségben* a *Krisztusban* *testet öltött Istennek* a halálba és az éjszakába 'végsőig' leszálló *szereteteként* értelmeződik. Ezt a legvégső /igazi/ *eszkatológiát*: (a "világból / emberből kiindulva megsejthetlent") csak mint 'Egészen-Mást' vehetjük tudomásul, "amelynek végérvényesen a *teológia középpontjába* kell kerülnie mint a *csak hitben*, a *hit által befogadható*, mindennél szabadabb *isteni szeretet* magát feltáró *dicsősége*". Balthasar a nagy szentek gondolkodásmódját követi elmélkedésében - hangsúlyozza Puskás Attila -, hiszen "a szeretve élők tudnak legtöbbet Istenről": rájuk kell figyelnünk. A teológiának csakis ez a módszer adhat kegyelmi lehetőséget (kairosz), esélyt arra, hogy "eredeti tisztaságában találkozzon azzal, ami a '*kereszténység*' lényege".

Balthasar tanulmánya I. részében az egyházatyák *kozmológiai* szemléletét - a II. részben a felvilágosodás-kori *antropológiai* redukciót vizsgálja. Ő úgy látja, hogy a keresztény teológiát Kant és Pascal nyomán a 19. században Schleiermachernek a lutheri pietizmusban

gyökerező elgondolása ihlette egészen a 20. századi modernizmusig s Bergson 'dinamista' szemléletéig. Voltaképpen mind a kozmológiai, mind az antropológiai szemléletmódban voltak olyan elemek (különösen a misztikusoknál), amelyek *előreutaltak* a jelenkorunkban mind nagyobb jelentőségűvé váló "*személyes Isten-kapcsolat*" fontosságára, s arra, hogy "maga a megváltás objektív ténye mitsem használ": ha az egyes ember "nem hal meg önmagának, akkor nem is támad fel Krisztussal a Szentlélekben". A történeti *kinyilatkoztatás* a Fiúban azért ment végbe, hogy az *ember átalakulását* inspirálja, s "a Szabadság és a Gyermekség Szentlelke megnyilatkozzék az *emberi lélekben*". Azonban "a kinyilatkoztatás igazságának kritériumát még soha nem keresték komolyan a *hívő emberi szubjektum szívében*"; holott a Szentlélek nem önmagát nyilatkoztatja ki, hanem *az Atyát az emberré lett FIÚ-ban*. Ő pedig soha nem oldható fel még a Szentlélekben sem".

Hans Urs von Balthasar a kanti filozófiából kiinduló - eddig csak mellékágnak tartott - sajátos Feuerbach-i antropológiai redukció követőinek nézeteit véli az új-teológia leginkább figyelemre méltó ihletőjének. Az e nyomon továbblépők (a 20. század perszonalistái és vallásos szocialistái - Ferdinand Ebner, Martin Buber, Leonhard Ragaz stb.) "az absztrakt-idealista elveket konkretizálják" (vallva, hogy "aki az emberiséget akarja szemügyre venni, annak *legalább a másik emberrel találkoznia kell!*") "A *valós emberből* kell kiindulni", hiszen "ahol nincs szeretet, ott nincs igazság sem"; csakis "az *ÉN szférájából áttörve a Te szférájába* léphet rá az ember arra az útra, amely az embertől az emberiséghez vezet". *Az ember csak akkor juthat el önmagához, "ha szemtől szembe kerül a másikkal"*. "Ha az egymás számára idegenek *keményen összeütköznek, de helytállnak egymás előtt* - ahelyett, hogy egyikük vagy másikuk fizikai vagy szellemi hatalma révén a másikat letiporná - akkor *mindketten a végességüket felülmúló Igazságba emelkednek föl*". Ugyanis "két ember, bármennyire különbözik is egymástól, mégiscsak ugyanazon a természetben belül találkozik".

Ha Isten, "a *lényege* szerint Egészen Más", valaha is találkozni akarna az emberrel - vélekedik Balthasar - , akkor csakis a *mindig-másik* ember, a '*legközelebbi felebarát'* - azaz a '*legtávolabbi idegen'* szívében teheti meg. "Ha Isten és ember között igazi személyes önfeltárás jönne létre - akkor *ennek nyelve* csakis *Isten szava* lehetne" - vagyis Ő szólítaná meg az embert. "Isten csak önmagát magyarázhatja, és ezt meg is teszi". Az ember csupán *próbálja* értelmezni mindazt, amit Ő kinyilatkoztatott - de az *bizonyos*, hogy *Ő nem azonos* azzal, amit az *ember* - eleve adottként vagy a történelmi fejlődés során - "a *világról* - magáról - *Istenről* esetleg *kideríthetett*".

"Nincs tehát Út az externizmus Szküllája és az immanentizmus Kharübdiszé között?" - teszi fel a kérdést végül Balthasar. "Olyan megtapasztalása a kereszténységnek, amely elkerülve mind az egyszerűek *vakhitét*, mind az értők *gnosztikus* elbizakodottságát, a kinyilatkoztatásból fakadó Fényt igazi evidenciával észlelné, de azért az nem volna visszavezethető az észlelő ember mértékeire és törvényeire?"

Mindenesetre, ő megkísérli *A Szeretet harmadik útját* feltérképezni.

Ez a *személyes út*: a *közvetlen kapcsolatok útja* ("a TE velem szemben mindig a MÁSIK" - Martin Buber: Én és TE dialógusa). A másik lehetőség: a *Természet és az Esztétikum útja* (az "érdek nélküli szép" - az emberek közötti szeretetkapcsolatokban is szerepet játszhat). Mindkettő az *erosz útja* (gyönyörködés a természetben, a másik emberben stb). De a *valódi Szeretet* forrása az isteni *kinyilatkoztatásban* rejlik: *Isten* önmagát kiüresítő *Logosza /Jézus Krisztus személyében/ mint "kegyelmes Szeretet" /kharisz/ száll alá, s benne az Isteni Szép /doxa/ és Igazság /alétheia/ - azaz a fenség és az igazság nyilvánul meg (Jn. 1,14). Ez a legszabadabb, abszolút szeretet, ami csak létezhet, nem fér hozzá semmilyen önzés, érdek, semmiféle tekintély - befogadójában megteremti az imádás távolságát. Isten megajándékozza a végest a Végtelenhez szóló válaszadás lehetőségével (ima-párbeszéd). Az Abszolút Szeretet fensége "megszólítja az embert, magához vonja, meghívja és fölemeli felfoghatatlan*

bensőségébe; s a véges szellem megsejti, mit jelent az, hogy 'Isten Egészen-Más': a *világtól lényegileg különböző*", s "kimondhatatlanul magasabban van mindennél, ami rajta kívül van és elgondolható". "A kinyilatkoztatásban megjelenik az 'egészen-más' Isten a maga lesújtó, utolérhetetlen és megragadhatatlan isteni szeretetében. /.../ A teremtmény úgy érzi, hogy *Isten a szívéhez vonja őt*. Éppen ebben a mozgásban tapasztalja meg az ember a legmélyebben saját nem-istenségét, s világosodik meg számára kérlelhetetlenül az abszolút és viszonylagos, az isteni és a világi lét viszonya", ami alapvetően megrendíti a véges lény biztonságát.

"Az Újszövetségben az abszolút Szeretet s az ember szeretetválasza egyaránt "revelációs élmény" (caritas forma revelationis - a kinyilatkoztatás formája), amely "nem fér össze a félelemmel" - inkább a tisztelettel, csodálattal azonos ("timor filialis").

A Szeretet harmadik útja tehát: a *hit szemével való látás* (Rousselot: "vagy látunk, vagy nem látunk"). Pascal szerint "a szeretet dicsőségének *megpillantásához* azonban /eredeti-természetfölötti/ szeretetre van szükség". Hátráltató mozzanat a látásmódunk *racionalitása*. Ugyanis racionális gondolkodásmóddal nem közelíthető meg (így nem is igazán felfogható) az *isteni Szeretet* - csakis a *hit* által (334-339.p.). Isten *elsőként* szeret bennünket; s erre válaszképpen a *radikális megtérést*: önzésünk feladását, az egónkból való kilépést *várja tőlünk*.

Krisztussal az Abszolút Szeretet jelenik meg a földi dimenzióban: annyira 'szelíd és alázatos szívű' /Mt 11, 29/ - írja Balthazar - s annyira 'kiüresíti magát' /Mt 5, 3/ "isteni ereje" hatalmától, hogy szeretete emberi érzületén átragyoghasson az Abszolút /isteni/ Szeretet Fénye. "Nem maga akar ÚR lenni, hanem az Atyának engedelmeskedve, küldetését akarja teljesíteni". E küldetés azonban úgy szól, hogy "az Istent hordozó térbe Isten iránti szeretetből beengedje a világ bűneit"; hogy "Isten Bárányaként magára vegye, s áldozati halálával eltörölje" azokat /Jn 1, 29/. "A bűn helyettesítő átvállalásának dogmája könyörtelenül megmutatja, *mi a bűn*; "akár az ember felől, akár teológiailag szemléljük"; itt kezdődik a HIT az isteni, a Tökéletes Szeretet nyilvánvalóságában, "amellyel Isten szeret bennünket" /1Jn 4, 16/ - vélekedik Balthazar. - Mert a HIT: "válasz az értem /is/ feláldozott szeretetre", amely ugyan mindig túl későn érkezik, hiszen bűnöm átvállalása már előbb megtörtént. Isten tehát azzal, hogy Fiát halálra adta bűneinkért, tanúságot tett irántunk való elsődleges Szeretetről - amelyben a Lét misztériuma tárulkozik fel ("örök szeretettel szerettelek" - Jer 31, 3).

Isten Fiának csodálatos alászállása közénk, hogy magára vegye bűneink minden szennyt, minden vádat - gyűlöletet - lesújtó hitetlenséget, amely Őt végérvényesen a kereszthez szegzi /ma is, újra és újra/ - azért, hogy a teremtményeit megbékítse az Atyával és megmentse a kárhozattól - *csakis úgy lehetséges, ha felismerjük és elfogadjuk az Atya első szeretetének* tényét, és *megértjük*, hogy *Isten számára mi, a teremtményei, mennyire fontosak vagyunk*. Ez a Szeretet a kereszten megtört szívvel értünk szenvedő Jézus teljes önátadása, amit nekünk "megigazulásunkkal" - *megtérésünkkel* - viszonzoznunk kell. "Ha az ember *hisz* a Szeretben, akkor kinyílik benne a Szeretetre való képesség"; felismeri, hogy ő, *bűnősként* /is/ *Isten gyermeke*; elfogadja a felé nyújtott kezet, s viszontszereti Istent és embertársait. Vagy ha ekkor is elutasítja: elvettetik

Aki Krisztusban találkozik Isten szeretetével - hangsúlyozza Balthazar - "az ráeszmél arra, mennyire *bűnös* és *egoista*, s hogy valójában addig nem is szeretett: *szíve vétkeken megdermedt állapotban* volt. Fölsejlik benne, hogy a lét értelme a Szeretet", amely túlnő természeti korlátain, az eroszon s a vérségi kapcsolatokon: önátadáshoz, önfeláldozáshoz, a másokért, a közösségért való léthez, másokért hozott áldozathoz stb. vezet. De valójában az ember az isteni Szeretethez soha nem ér fel: "nemet mondunk arra, amire Krisztus szeretetből igent mondott" (azaz: nem szívesen megyünk fel a Golgotára); "arra viszont könnyedén igent mondunk, hogy ő viseli, hordozza bűneinket, naponta felfeszül a Keresztre értünk, miattunk. *Mi a keresztet vonakodva vesszük vállalunkra*; ezért csak a szenvedéstörténet valóságával szembesülve (Jn 12, 7; Lk 1, 38; Jn 20, 17) döbbenünk rá: mindenki más, aki szeretetről beszél, inkább csak szavakban, semmint átélten; de Jézus a véres valóságáldozatot is önként vállalta

értünk. "Az ember pontosan tudja: az egész utat ő sohase tehetné meg - még elképzelni se tudja: hová is vezetne egy ilyen út".

A *bűn: beletörődés egy adott állapotba*, akár elviselhetetlen helyzetbe is (a *részleges, véges szeretet* - barátság, kölcsönös rokonszenv, hazaszeretet stb. - "szigeteibe"); de mivel emberi természetünk azonos, így legalább *megértők tudunk lenni másokkal*, olykor még ellenségeinkkel is (gyűlölködő szembenállás helyett). Az *azonosság egzisztenciális átélése* megértővé és jóindulatúvá tehet mások iránt. Egyfajta együttérző és elnéző jóindulat - ez hasonlít (jó esetben) az egymástól elvárt szeretethez. Ez a maximum, amit átlagos emberi magatartásunkkal el tudunk érni. Ez természetesen messze van a Szentlélek szférájától - s "nem is érinti az üdvtörténeti Szentháromságos szeretetet").

Az ember maga "nem tágíthatja szellemi horizontját": ezt csak "az Egészen-Más végezheti el". Ezért Isten "kikerülhetetlen köveket" rak az útjába, folyamatos sokknak veti őt alá - és ezen a nem szűnő sokk-sorozaton keresztül formálja az embert, hogy botlásaiban fedezze fel talajtalanságát. "S *ha az ember ezt Isten szereteteként értelmezi*, amely kiemeli őt vermeiből és bilincseiből", *előbb-utóbb rábizza magát a Gondviselésre /önátadás/*. Ugyanis a kőben elbotlás azt bizonyítja számára, hogy abban Isten önmagát felkínáló szeretete "üzen" (jót akar neki, segíti őt). *Isten így nevel* bennünket; elvezet a *megigazuláshoz* és a *hithez*, a szeretet-válaszhoz. "Az ember végül csatlakozik a jegyes-anya Mária-egyház archetipikusan kimondott *Fiat!-jához*", s annak "oltalma alá menekül". S akkor "Isten Lelke feltárja a szívekben (az egyház pedig "a Lélek szolgálatában") magának Istennek Krisztusban szétáradó szeretetét"; sőt: az Istenfiú maga árasztja ki "az ÚR Lelkét", mivel "Ő maga is Lélek" (Kor 3,8; 2Kor 3, 2-3; 1Kor 2,4; 2Kor 3, 17-18).

Isten teremtményei vagyunk, ezért "a szeretet csírája bennünk rejlik mint szunnyadó Isten-kép (*imago*)" - hangsúlyozza Balthasar. De csak Isten kegyelmének kiáradásában ismerhetjük ezt fel; ha szabadon felé fordulunk: Fiával találkozunk. Valamikor az ősidőkben (az Édenben!?) történnie kellett egy eredeti és archetipikus találkozásnak: megismertük az ATYA gondoskodó szeretetét - de az ŐS-BŰN el is választott tőle. Máriában felkínálta az ÚR mindnyájunknak a kegyelmet, s ő elfogadta ("*Legyen!*"). A hallott SZÓ benne marad: "emlékezetébe vési és megőrzi szívében" (Lk 2, 19, 51). Mária, "az Úr szolgálóleánya" (Lk 1,38), elfogadó és alázatos; "Krisztusnak alárendelve /.../ tisztelettel néz fel Rá" (Ef 5, 24, 33; Kol 3, 18). Ha Mária a kereszt kegyelme által nem lett volna *előre megváltott*, akkor "a Szeretet soha nem hatolhatott volna be a hiábavalóságnak sötét éjszakájába: akkor az emberiséget nem tudta volna megérinteni a felé áradó isteni szeretet". Mária a *hit* által befogadta Isten *eleven Igéjét*, s küldetése az volt, hogy továbbadja azt *eleven ige-hirdetésként*.

"Isten tehát megajándékozta az embert *eredendő adottságként* az Ő szeretetszavának megfelelő *szeretetválasszal*" - hangsúlyozza Balthasar. S a kiválasztott csatlakozik a jegyes-anya Mária-egyház archetipikusan végbevitt Fiat!-jához, és annak "oltalma alá" menekül. A szívben elültetett parányi magocskának a kicsírázásához a szellem dimenzióira van szükség. Az emberré vált SZÓ eredendően dialogikus: hiszen elképzelhetetlen, hogy Krisztus maga könyvet írt volna a tanításáról, mert *lehetetlen azt leírni, ami közte és a Szeretetségben megtalált*, megszólított és *megváltott ember* között lejátszódott és lejátszódik ma is. A Szentléleknek a "*léleekben*", vagyis a kinyilatkoztatás és a *hit szeretetében* kell maradnia, mert "*a szeretetet nem lehet a tudomány tiszta 'logikájával' megragadni*, csak magának a szeretetnek a drámájában".

"Jézus valamennyi cselekedetét egy mindent megmagyarázó *szenvedés* fogja össze. Minden megnyilatkozása arra az 'órára', eseményre irányul, amely lezárja prófétai küldetését az *új szövetség áldozatában*". Egész lényét, sőt tanítványait is a 'keresztlogosz'-nak rendeli alá (1Kor 1, 18); szellemét ránk testálja: "nélkülözhetetlen áldozati étellé válik mindenki számára" (Jn 6, 51). "Teljesíti azt, amivel az Atya megbízta, engedelmesen, minden egzaltáltság nélkül. *Király-voltának titka is engedelmességében fénylik fel*". Balthasar úgy véli: "ha az *Abszolútum* nem Szeretet volna eredendően, akkor *csupán* Logosz lenne (*Abszolút Tudás*), s akkor a szeretet

előtt maradna, vagy egyszerűen *túlszaladna* rajta - ezzel pedig *visszaesne az értelem /ráció/ szférájába* - a Szentlélek elleni gyilkosság révén" (mint a farizeusok - nem ismerik a szeretetet, se az irgalmat; csak a Törvényt). A teremtmény *természetes* szeretete (amely *a vér egységén* alapszik), a "legjobb esetben is a szeretet és az érdek, szeretet és szeretetlenség /önzés/ középmezőnyében marad".

Az egyén halála azonban "túlfekszik az emberi természet horizontján". Vezessen bár a halhatatlanság valamely birodalmába (egy tisztító, avagy örök ítéletre, esetleg az isteni-örök szférába, amelyben nincs személyes Gondviselés - a pogány kultuszok, a buddhizmus, a görög politeizmus stb. ugyanis a gnózis körébe tartoznak: nem kinyilatkoztatás-erejűek). *Még az Ószövetségben is megvilágítatlan a halál és a túlvilág kérdése* (a peremhelyzetű *seol*, amelyből hiányzik a *személyes szeretet*). "A keresztényekből, zsidókból, pogányokból álló emberiség valósága igazán csak a *szenvedéstörténetben* tárul fel", amely előtt "elnémul minden száj". "Az emberben saját mélységes bűnösségének felismerése csak a *kereszt előtt tudatosul*, hiszen Jézus minden egyes ember személyes bűneiért halt meg a kereszten - Ő *bűnhődött egyenként mindnyájunk helyett és mindnyájunkért*".

Balthasar értelmezésében tehát az *Újszövetség*: "a Szeretet harca a bűnös emberrel - aki vagy megtér, vagy szembefordul Istennel". Mert Jézus tökéletes önfeláldozása nem minden embert térít a Szeretet útjára - sőt! Ezt az emelkedett, "magaslati" önfeláldozást sokan nem értik meg (és nem is hajlandók követni!) - ezért inkább borzadva, sőt gyűlölettel elutasítják maguktól a Keresztet, és tagadják Jézus Isten-voltát (maga az ortodox zsidóság is).

"A Szeretetet ugyanis szívünk nem ismer/het/i fel addig, amíg nem találkozunk Isten - Jézusban megnyilatkozó - kegyelmével". A Lelket, "az ÚR Lelkét", maga az Istenfiú árasztja ki (2Kor 3,18), mivel "Ő maga is Lélek" (2Kor, 3,17). Ezért a Krisztusról és tanításáról szóló könyvnek /az Evangéliumnak/ a *kinyilatkoztatás és a hit szeretetében* (a "*Lélekben*") *kell maradnia* - nem lehet benne "a tiszta logikában", a Tudományban; "csak a Szeretet drámájában". Csak "lélekkel", *szívünkbe írtan érthetjük meg* s fogadhatjuk el (348-352.p.).

"Jézus kezdettől fogva tudta: *küldetéssel jött a világra. Engedelmségének lényege a Szeretet. Isten szolgájaként kioltja önmagát* - így jelenik meg általa Isten örök szeretete a világ iránt, s felfénylik az Ő királyi volta" (Jn 18, 37). "Isten szeretetének szívünkbe oltása Jézus által - a szinoptikusok tanúsága szerint - eleve azt célozta, hogy a *hitben*, túllépve saját biztosítékainkat, megtanuljuk mi is *átadni* magunkat az isteni szeretet Lelkének". Mikor Jézus megvonja testi-földi jelenlétét tanítványaitól, hogy elküldje hozzájuk a Szent Lelket (azaz Isten és az Ő közös Lelkét), a tanítványok erőre kapnak: "a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten Szeretete" (Róm 5, 5) - írja Pál - s "a Lélek velünk marad, míg Krisztus újra el nem jön" (1Kor 11, 26).

A Lélek tehát *szabaddá tette a keresztényeket* minden jövőendő kor számára - sőt, a majdan újra megjelenő Krisztusra irányulva él maga az egyház és a világ is a történelemben: "Isten Lelke segít megtalálni a választ Krisztusban Isten szeretetének szavára" (Róm 19, 27). Az Ószövetség haragvó, büntető Isten-képét felváltotta az Újszövetség irgalmas, könyörülő Szeretet-Istene. "Az az ember, aki a szeretetre törekedve hagyja, hogy Isten szeretetével együtt őt is megtörje a maga bűne és a világa - csak az *látja világosan, hogy bűnei miatt valóban kárhozatot érdemelne*; így a saját maga s valamennyi ember megmenekülésében reménykedve vállalja az egészért való vezeklő szenvedésből a maga részét" (mint ahogy az egyház is minden emberért imádkozik). Hiszen EGY az ISTEN, és EGY a Közvetítő Isten és ember között: "Krisztus Jézus, aki váltságul adta magát mindenkiért" (1Tim 2, 1-6). "Ő a kereszten hatalmat nyert minden test fölött" (Jn 17, 2), hogy "megmentője legyen minden embernek" (1Tim 4,10), "hogy mindenkit megszabadítson bűnétől" (Zsid 9, 28) - "mert megjelent Isten kegyelme, amely minden embernek meghozza az üdvösséget" (Tit 2, 11). "Ádámban mindenkit elérte a(z első és második) halál; Krisztusban viszont mindenki megszabadult a haláltól. Sőt: minden ember

bűne, amely istengyilkossággá súlyosodva az Egy Ártatlanon élte ki magát, *mindenki* fejére elképzelhetetlenül gazdagon hozta meg a feloldozást.

+

Az Egyház egyik fontos feladata a XXI. században tehát a hit újraélesztése, az evangelizáció, a lelkeségi mozgalmak kibontakoztatása, támogatása; valamint az irgalmasság szellemiségének lelkipásztori terjesztése lett.

A II. Vatikáni Zsinat légkörében "felnőtt", és annak újíto szemléletét elfogadó és megvalósítani akaró pápákat elméleti munkásságukkal segítő teológusok nagy léptekkel haladtak a felvetődő kérdésekre adandó válaszok kidolgozásával; sőt, az Egyház "népmissziós" tevékenységének kibontakozását is elősegítették. Az *Irgalom Világrendje* megvalósításának szolgálatába állva, az ökumené és a karitás (az irgalmas isteni Szeretet) szellemiségében igyekeztek eleget tenni Szent II. János Pál pápa *Dives in Misericordia* kezdetű apostoli levele /1980/ iránymutatásának: "Isten, aki a SZERETET, másként mint IRGALOM nem tudja magát kinyilatkoztatni" /77.1./ "Hiszen amikor Ő tetteivel és parancsaival kifejezte az irgalmasságot, olyan emberekhez szólt, akik nemcsak értették az irgalom fogalmát, hanem mint az Istennel kötött Szövetség népe, sok évszázados történelmükből Isten irgalmasságának különleges tapasztalatával is rendelkeztek" (18.1.). "A keresztény Egyház az Isteni Irgalmasságból született"; és ma is Isten irgalmas szeretetének szolgálatában áll"; "szeretettel öleli át mindazokat, akiket az emberi gyengeség sújtott, sőt szegény és szenvedő képmásának alakját ismeri fel a szegényekben és a szenvedőkben" (Lumen Gentium, 8. d.). Mind az egyháznak, mind a világnak "ma is szüksége van az irgalomra, amelyben testet ölt az a Szeretet, amely erősebb a bűnnél és mindenfajta rossznál, amely az embert földi élete folyamán behálózza". A keresztények hivatása ugyanis, hogy a világ *evangéliumi átalakulását* katalizálják, s mint földi zárándokok, a megtérés állapotában élve, embertársaik folyamatos krisztianizálását segítsék példájukkal, tevékenységükkel.

"Visszanyúlni a gyökerekhez!" - az evangéliumi alapokhoz (a skolasztika sok-évszázados uralma után). Ez lett a *Világegyházban* a jelszó - erre irányul ma is a pasztoráció. Hivatkozási alapul maguk az evangélisták, illetve az Egyház későbbi nagy teoretikusai szolgáltak, akik a krisztusi magatartást tekintették követendő példának (a középkori Egyház által kialakított dogma-rendszerrel szemben). *Szt. János* apostol felismerését ("ISTEN lényege a SZERETET" - 1Jn. 4, 27) *Szt. Lukács*, az irgalom evangélistája, tovább árnyalta: "a Megváltás Istenének lényege a Tevékeny Irgalmas Szeretet". *Szt. Ágoston* pedig leszögezte: "A világegyetem motorja a Szeretet, s mindenütt, ahol mozgás van, a végső mozgató a Szeretet". *Aquinói Szt. Tamás* még tovább lépett: "Azt a világrendet, amelyben ma élünk, Isten az Irgalom világrendjének teremtette" s "Isten minden művében megnyilvánul az irgalma mint azok legmélyebb gyökere" (Sum. Th. I. 20.4; 21.). Ezt az Isten-képet kell tehát középpontba állítani a két világháború gyűlölet-hadjárata után.

Bár Magyarországon nem volt könnyű a Szeretet-Istent képviselnie a szolgálati papságnak a szovjet megszállás éveiben, mégis sokan akadtak, akik konzekvensen ezt az utat járva, teológiai munkásságukkal /is/ hozzájárultak a szemlélet-frissítéshez (nem beszélve most a *ferences vértanúkról* és a többi, a Regnum Marianum hűséges, számtalan megpróbáltatást vállaló papjáról). P. BÁLINT JÓZSEF (1916-2009), aki egészen fiatalon, 1934-ben lépett be

a jezsuita rendbe, egész életét az "irgalmas szeretet" jegyében népe szolgálatának szentelte. 1946-ban szentelték pappá, majd évtizedeken át a Délvidéken, a Szeged környéki és a határon túli területeken, sőt a kanadai magyarság körében folytatott lelkipásztori és népmissziós tevékenységet (ami miatt többször is ült börtönben). A rendszerváltás után végleg hazatérve, az újjáéledő KALOT-mozgalomban aktívan tevékenykedett, szolgálva a keresztény lelki megújulást könyveivel is (26 könyvet írt). 2008-ban megkapta a PARMA FIDEI - A HIT PAIZSA díjat.

Hivatásunk az Irgalom világrendjében c. könyvét /Szt. Gellért K. 2012/ még ő maga állította össze, hogy világossá tegye mások /a teológiaiag képzetlenek/ számára /is/, hogy Isten a három lehetséges üdvrend (1. 'ártatlanság', 2. 'igazságosság', 3. 'irgalmasság') közül a *bűnbeesés után* miért a 3.-at választotta az emberiség megmentésére; s hogy felhívja a figyelmet "az irgalmas szeretet szolgálatában" végzett tevékenység fontosságára. II. János Pál szellemiségét követve írja: "Ez az egyetlen járható út ahhoz, hogy 'az embertelenség százada' után újra emberek lehessünk a III. évezredben".

Könyve I. részében (*Az Irgalom rendjének teológiája*) azt hangsúlyozza, hogy az irgalom "mint isteni attribútum az isteni jóságnak az igazságosság köteles mértékén való túlszordulása": Isten "ingyenes ajándéka". A világnak az isteni *providencia* /gondviselés/, isteni *gubernatio* /kormányzás/ által az irgalom szempontjából való *elrendezése*. Az isteni irgalom a teremtés minden művében felismerhető: mindent áthat és mindent túlszárnyal. "A teremtmény nem tud olyat látni, füle nem tud olyat hallani, szívében nem tud olyan igény fölmerülni, amelynél nagyobbra, többre nem volna képes az isteni irgalom vele szemben. /.../ Az irgalom világrendje a Kinyilatkoztatáson alapul".

Szent Pál az isteni irgalmat az Atya világüdvözítő tervéből eredezteti: "Isten, aki gazdag az irgalmasságban, igen nagy szeretetéből, mellyel szeret minket, noha bűneink miatt holtak voltunk, Krisztussal együtt életre keltett kegyelméből" (Ef. 2, 4). A világüdvözítés célja és eszköze az irgalom: "Isten mindenkit engedetlenség alá rekesztett, hogy mindenkin könyörüljön" (Róm. 11, 32). A Rossz /az engedetlenség bűne/ nem véletlenül került be ebbe a világrendbe - véli, - hanem Isten szándékából (t.i. hogy könyörületessége kiárasztásával felemelje és megmentse bűnös gyermekeit). A Gonosz hatalma csak addig terjedhet, ameddig Isten engedi: működését csak addig és azért engedi meg, hogy az irgalom révén a Jóság nagyobb műveit hozza létre. "Amikor elhatalmasodott a bűn, még nagyobb lett a kegyelem" (Róm 5, 20). "A világ a nemlét állapotából átlépett a létezés irgalmas állapotába".

Isten a világot eredetileg az *Ártatlanság világrendjében* teremtette - azaz bűn nélkül (az I. teremtésben a szellemvilágot /archék, szeráfok, angyal-világ/ hívta létre). "A szellemvilágban bemutathatta az *ártatlanság* világrendjének szépségét". De a gőgös, hatalomvágyó Lucifer vezetésével fellázadó angyalok szembefordultak Teremtőjükkel, hogy ők uralhassák a világot. Isten leverte a romlott szellemek lázadását, s megmutatta nekik "a büntető igazságosság világrendjének hatalmas istenerejét"; de a *megbocsátás irgalmát* nem adta meg nekik (az ugyanis a *bűnbánatot* is feltételezi, nemcsak a bűnt). Csakhogy a *bukott angyal képtelen a bűnbánatra*, mert "tisztá szellemi lényegének következtében szabad akaratának korábbi bűnös választása megmásíthatatlan"). A II. teremtésben életre hívott "por-ember" (Ádám, akire /és teremtmény-párjára/ Isten rábízta a természeti világ gondozását, boldog életet szánva nekik az Édenkertben), a Kígyó csábítására hallgatva az *engedetlenség* bűnébe esett: belekóstolva a tiltott fa gyümölcsébe, immár a Jónak és Rossznak tudójaként *elvesztették* az Istennek való feltétel nélküli engedelmesség, az *ősbizalom képességét*. Isten számára tehát csak két út maradt: vagy *megbünteti*, megtorolja a bűnt (ez az *Igazságosság világrendje*), vagy *megbocsátja* (az *Irgalmasság világrendjében*). S mivel az ember - "az anyaggal egyesült szellem" - képes bűnös választásának megmásítására, vagyis a *bűnbánatra*, az ő megmentésükre Isten az *irgalmasság világrendjét* hozta létre: "azt a világot, amelyet eláraszt ugyan a bűn, az erkölcsi és fizikai

nyomor, a szenvedés és halál óceánja, de amely fölött ott világít az isteni irgalom napja - hogy a nyomoróceánt egyszer majd végleg felszámolja".

Az *irgalom* voltaképpen mindhárom világrendet átjárja - hangsúlyozza Bálint S.J. - Az *ártatlanságban* a Rossz hatalmának visszatartása által nyilvánul meg; az *igazságosság* rendjében a *büntetés enyhítésében*. Az *anyagvilág megteremtésében* is Isten *irgalmassága* nyilatkozik meg: a látható világ bősége, gazdagsága, a Természet káprázatos pompája csodálatos otthont kínál az emberiségnek. "Mindezt azért teremtette Isten, hogy majd a teremtés csúcán a *test és szellem egységében* megjelenő lény révén bemutathassa *megbocsátó irgalmának* eredendő tökéletességét (amit a szellemvilágban nem mutathatott be). Isten bízott abban, hogy az ember képes lesz a *bűnbánat általi újjászületésre*

Ezért a fejlődés egy bizonyos pontján *elküldte Fiát*, a teremtményi formát magára öltő *Istenembert*, hogy az *irgalom csodáját* hirdesse Isten népének. A *megtestesülés célja* a *megváltás*: "az Emberfia azért jött, hogy váltságul adja életét" /Mt 20, 28/. "Ha ez az ártatlanság világrendjében történik, a mi számunkra egy isteni attribútummal, az irgalommal szegényebben jelent volna meg"; holott éppen az *irgalom* az, ami '*gyökérszerűen*' *határozza meg a teremtés egész rendjét*". Az ártatlanul megölt tiszta Égi Bárány vére lemosta az első emberpár vétkeit és megnyitotta a Szent Kaput a bűnbocsánat által újjászülető emberiség előtt az örökkévalóság felé. "Isten azért engedte, engedi meg a Rosszat, hogy az *irgalom révén* a legmélyebben *tárja föl előttünk* az isteni Jóság titkait". És azért is, mert Ő "olyan hatalmas és jó, hogy még a rosszból is jót tud kihozni" - amint azt már Szt. Ágoston hangoztatta.

Az I. rész 2. fejezetében (*Az irgalom világrendje üdvtörténeti megvalósulásban*) Bálint József S.J. hangsúlyozza, hogy "az *irgalom időfölötti koncepciója* Isten gondolataiban örökkévaló; fogantatása a történelmi időben a *protoevangélium* volt" /Ter 3, 15/; az irgalom első jele pedig a Vízözön utáni *szivárvány* /Ter 9, 12-17/. Az Ószövetség volt a megfogant forma 'kihordási ideje' az Idők méhében: az ÚR "hagyta, hogy az emberiség mind mélyebbre süllyedjen a bűn tengerében"; s eközben a 'választott népben' ébren tartotta a Messiásba: az Irgalmas Megváltó eljövételébe vetett hitet, reményt (Mózes imája népéért; Rézkígyó - Szám 14. 11-20; 21. 6-9.). A bűn mégis áradt tovább (Salamon imája, Mikeás imája - 1 Kir 8, 22-53; 7, 18-20.). Majd elhangzott Izaiás próféta szájából Isten ígérete: "Örökre szóló irgalommal megkönyörülök rajtad" /Iz. 54. 6-10). A választott nép ettől sem javult meg; de az Úr mégsem veti el őt: "Örök szeretettel szeretlek" - Jer. 31, 3.).

Az *Újszövetség* megkötése tehát halaszthatatlanul fontos lett Isten számára, azért, is, hogy megmentse 'választott népét'. - Elküldte hát Szent Fiát, hogy megmentse /és irgalmas szeretetével megváltsa/ az *egész* emberiséget. Szent Pál levelei világosan tükrözik azt a folyamatot, amelyben a *választott népnek megígért oltalom és irgalom* fokozatosan *kiterjedt a pogányságra*, majd a krisztusi áldozat után a Szentlélek kitöltésével *az egész világra*. Amikor még jobban "elhatalmasodott a bűn, még bőségesebb lett a kegyelem, hogy amint a bűn uralkodott halált hozóan, úgy *uralkodjék a kegyelem is a megigazulásban az örök életre* a mi Urunk Jézus Krisztus által" (Róm. 5, 21). "*Az irgalom születése Istenben egybeesik a megtestesüléssel*": "Isten kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját" (Fil. 2, 6-7). Az Istenben élő *második Isteni Személy* - a FIÚ - az ember "formájával", azaz *természetével egyesült* ("imago Dei invisibilis" (Kol. 1, 15).

"Mint minden születést, ezt is a formaváltás kísérőjelenségei vették körül" - írja Bálint József: "a *harc, a szenvedés és a halál*". "Az Irgalom formájának születése Krisztus Testében, a keresztfán megy végbe" (Ef. 14 - 16; Ef. 1, 22-23; Kol. 2, 13-14). "Ez az óra a sötétség hatalmának órája" (Lk. 22. 53). A sátán döntő ütközetre indul: amit nem sikerült elérnie a Kísértés hegyén a csábítás eszközeivel, azt a verítékezés (az Olajfák) hegyén próbálja elérni megfélemlítéssel. Földi csatlósai, a pribékek, az Emberfia testének megkínzására és összetörésére összpontosítják teljes erejüket. "A lelki gyötrelmek éjszakáját követi a fizikai

szenvedés és halál. /.../ Krisztusban, az emberiség Fejében összpontosul a világtörténelem és az egész emberiség minden szenvedése", mindaz, ami maga a ROSSZ. "A világtörténelem legnagyobb gaztette - az istengyilkosság".

És íme: "a Rossz itt kapja meg az Irgalom világrendjében neki szánt legmélyebb értelmét: ISTEN a legnagyobb ROSSZ-ból hozza ki a legnagyobb JÓT: a *megváltást* - az isteni irgalom legfényesebb *misztériumát*. /.../ Mert az Isten Fiának kellett magára vennie minden rosszat, hogy attól megszabadítsa a világot".

"A FEJ már megkapta végső teljességét és dicsőségét. Isten feltámasztotta Fiát a halottaiból és jobbjára helyezte, az Egyház Fejévé tette Őt" (Ef. 1, 20-22). De hátra volt még a Test, Krisztus testének /az EGYHÁZnak/ a kiépítése, növekedése, Isten Fia megismerésének teljessége (Ef. 4, 12-13). "Minden egyes tagnak, sejtnek feladata, hogy a *keresztési kegyelem által lelkében fogant Krisztust fölnevelje a keresztény nagykorúság tökéletességére*" - *arra a teljességre*, "amely a történelmi Krisztus felnőtt emberségében ragyog elénk az evangélium lapjairól". Maga a növekedés is harcot kíván: "a lélek hadakozik a test ellen; akik tehát Krisztuséi, azok megfeszítik testüket a vétkekkel és kívánságokkal együtt" (Gal. 5, 17; 5, 24). De harcolniuk kell a fejedelemségek és hatalmasságok, "a sötétség világkormányzói, a gonoszság magasságokban való szellemei" ellen is (Ef. 6, 12). E harchoz a fegyver: az *Igazság vértje*, a *Hit paizsa*, az *Üdvösség sisakja*, a *Lélek kardja* (Ef. 6, 14; Ef. 6, 16; 6, 17).

A növekedéshez szükséges a *testi szenvedés* - amely Isten Fia halálának fényében új értelmet nyer. Nem "bűneink miatt" kell szenvednünk, hanem mert Krisztus követőiként "nekünk is *hordoznunk kell Krisztus keresztjét; áldozattá kell válnunk*" - "ki kell egészítenünk azt, ami híja van az Ő szenvedéseinek az Egyház, az Ő Teste javára" (Kol. 1,24). És természetesen, nem hiányozhat a *halál* sem: a *misztikus halál a kereszttségben*, majd a *fizikai halál*, amely *előfeltétele* a Szent Test tagjai *végső megdicsőülésének*. Hiszen mindnyájan "Krisztus Jézus halálában keresztelkedtünk meg"; s "ha egybenőttünk vele halálának hasonlatosságában, úgy majd a feltámadásban is" (Róm. 6, 3; 6, 5).

És épülnie kell a Testnek a *közösség*, a *szolidaritás* szempontjából is. Ha üdvtörténeti távlatban gondolkodunk, újabb tagok, újabb sejtek befogadásával (az evangelizáció útján). *Krisztus titokzatos Teste a Teljességre* akkor *jut el*, ha mindazok, akiket Ő világ-üdvözítő tervében *üdvösségre rendelt*, "*bekebeleződtek*" a *Testbe* - ami a világtörténelem végét /is/ jelenti. A Test (az Egyház) kifejlődésének végstádiumában megjelenik a Bűn embere, "a kárhozat fia", akinek működését "a sátán hatalmából mindenféle feltűnő jel és hamis csoda kíséri, meg mindenféle gonosz csábítás, szemfényvesztő hazugság" (Tessz. 2, 3; II. Tessz. 2, 9). "Nagy szorongatás lesz akkor, amilyen még nem volt a kezdetektől mindaddig, és nem is lesz" (Mt 24, 21). Ebben az *apokaliptikus viharban* majd "az egész világegyetem vajúdva szenved, nyög és sóhajtozik" (Róm 8, 22). "És *ezután jön* a VÉG (1Kor, 15, 24): a *formaváltás*, a *Jónak végső győzelme* a Rossz fölött". S akkor Krisztus "átadja az Országot Istennek, az Atyának". "Utolsó ellenségként megsemmisítetik a halál, mert mindeneket lába alá vetett" (1Kor. 15, 24-25). legvégül "a Fiú is aláveti magát annak, aki mindent alávetett neki, hogy az *Isten legyen minden mindenkben*" (1Kor 15, 28).

Így zárul be tehát *az isteni Irgalom világdrámájának* nagy köre, amely az isteni Jóság kiáradásával kezdődött és az önmagába visszatéréssel fejeződik be. A győztes vezér "felment a magasba és fogva vitte a zsákmányt" (Ef 4, 6): a megváltott, az isteni Irgalomtól átjárt világegyetemet. Teilhard de Charden ezt az óriás-kört az Alfa-Ponttól az Omega-pontig tartó útnak nevezte: Isten a Kezdet és a Vég: a világtörténelem Istenből kiindulva futja le útját, s Istenhez tér vissza. A kezdeti alapelv (a Földre hullt gabonaszem elhalása) a /régi/ formából kilépve, a formaváltások során mind tökéletesebb alakot ölt, s végül célba érve elnyeri végső értelmét. Az isteni elv: a Jóság és Szeretet diadalmaskodik a világban. S akkor végre megvalósulhat Isten Ország, amelyben már nem lesz Halál - hiszen a Megváltottaknak örök élete van.

Korunk, az irgalom világrendje és az Egyház szerepéről elmélkedik a 3. fejezetben a szerző, aki mélyen meg van győződve arról, hogy *az ezredforduló korszak-fordító az isteni irgalom történetében*, mert a konkoly és a teremtményi nyomor burjánzása, a megrázkódtatások, természeti katasztrófák intenzív növekedése isteni segítség után kiált. *Az Egyház feladata* e nagy korszak-fordulóban az isteni irgalom minél intenzívebb propagálása és terjesztése; hiszen "új, egyetemes, minden társadalmi osztályt, minden népet és fajt magába foglaló *világkultúra* van kialakulóban". S e világkultúrának az *ökumenizmus jegyében* (nem pedig a vallások versengésében) kell megvalósulnia. A régi formákat - mint elévülő díszleteket - le kell vetni. "Nem szabad a túlzó, fanyar aszkézissel elriasztani az örvendezőket; *szolidárisnak kell lenni* a modern ember /egyéni - társadalmi/ gondjainak megoldásában. *Az Egyház* legyen "*az emberiség Irgalmas Szamaritánusa*", példát adva az egyéneknek is mások szomorúsága, szegénysége, magánya és szenvedése gyógyítására, anyagi nehézségei leküzdésére. Ha Jézus Krisztus "keskeny útján" járunk - el nem téved/het/ünk.

"Az Irgalom világrendjében a Jó és a Rossz harca" állandóan jelen van, "a Teremtés hajnalától" az "utolsó napig" - zárja fejtegetéseit a szerző. A Sötétség hatalma elleni harc "a történelem hajnalán kezdődött", és a történelem végéig (azaz Isten Országának eljöveteleig) fog tartani; "minden embernek küzdenie kell, hogy egész életében kitarthasson a Jó mellett" (GS 37b). A Krisztus által *megváltott ember képes a szeretet győzelmére a sötétség erői ellen*; hiszen "ha egyszer megváltotta Őt Krisztus, és új teremtménnyé alakította a Szentlélek, szabadon szeretheti Isten teremtményeit, és kell is őket szeretnie" (GS 37d - i.m. 112.p.).

A könyv II. - jóval terjedelmesebb - részében (*Az irgalmas szeretet szolgálatában*) Bálint József részletes képet ad saját - mintegy 10 éven át tartó - "irgalmas" tevékenységéről a Váci Szociális Otthonban, ahol is az idős apácák gondozójaként és házi lelkészeként gyakorolta az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit, s írta személyes tapasztalatai alapján 600 oldalas könyvét *Az Irgalom világrendjéről*. Könyve III. részében pedig *A Karitászcsoportok lelki képzése /1992-1999/* során szerzett tapasztalatai tanulságait, "a szörnyűségek századának embertelenségei által meggyötört emberek" segélykiáltásait teszi közzé, felvázolva az irgalmatlanság világából kivezető /lehetséges/ út körvonalait. E részekkel itt és most nem foglalkozhatunk: bőséges anyaguk, problémaviláguk messze túlhaladja e tanulmány kereteit.